

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมและนำเสนอ โดยแบ่งเป็น 6 ตอน ดังนี้ คือ

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับผลของโครงการ

ตอนที่ 2 การฝึกอบรมวิชาชีพเกษตรกรรมและวิชาชีพระยะสั้น

ตอนที่ 3 โครงการศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา

3.1 กิจกรรมการฝึกอบรมวิชาชีพ

3.2 สภาพพื้นที่รับผิดชอบ และหมู่บ้านเป้าหมาย

ตอนที่ 4 แนวคิดและทฤษฎีผลของ โครงการศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา

4.1 การประกอบอาชีพและเพิ่มพูนรายได้

4.2 ความผูกพันในท้องถิ่น

4.3 การศึกษาต่อเนื่อง

4.4 การเป็นผู้นำและเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชน

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 6 กรอบความคิดในการวิจัย

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับผลของโครงการ

เกรบ (Grab, 1983) ได้จำแนกผลของโครงการออกเป็น 3 ประเภท โดยใช้ระยะเวลาของการดำเนินงานเป็นหลัก คือ ผลผลิต ผลที่ได้รับ และผลกระทบดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผลผลิต (Output) เป็นผลของโครงการในช่วงเวลาที่มีการดำเนินโครงการเสร็จสิ้นลง ตัวอย่างเช่นผลของโครงการอ่านออกเขียนได้ หมายถึง จำนวนผู้เรียนที่ได้ลงทะเบียนไว้

อัตราการเรียนรู้ คะแนนที่วัดผลก่อนเรียนและหลังเรียนในแต่ละหน่วยที่มีการเรียนการสอน ซึ่งผลดังกล่าวจะเน้นว่ามีอะไรเกิดขึ้นกับผู้เรียนในแต่ละกลุ่มเป้าหมายมากกว่าจะวัดว่ามีอะไรเกิดขึ้นจากโครงการบ้าง

ผลที่ได้รับ (Effect) เป็นผลของโครงการในช่วงเวลาที่ห่างออกไป ตัวอย่าง เช่น ผลของโครงการอ่านออกเขียนได้หมายถึงจำนวนหรืออัตราของคนที่มีความสามารถในการอ่านเพิ่มขึ้น การเริ่มอ่านหนังสือพิมพ์ การเริ่มอ่านหนังสือคู่มือเกษตร การอ่านหนังสือให้ลูกฟังและลักษณะอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นว่า การที่ประชาชนเข้าร่วมในโครงการจะทำให้เขาพัฒนาไปในทิศทางตามที่กำหนดไว้ในโครงการ

ผลกระทบ (Impact) เป็นผลของโครงการในช่วงระยะเวลาที่ยาวนานออกไปบ้าง ครั้งผลกระทบดังกล่าวจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อโครงการได้เสร็จสิ้นไปช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้ว และเป็นผลของโครงการที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลและชุมชน

นอกจากนี้ คณะทำงานย่อยเรื่องการติดตามงานและประเมินผลคณะทำงาน เรื่องการพัฒนาระบบภายใต้คณะกรรมการบริหารเพื่อการประสานงานพัฒนาระบบแห่งองค์การสหประชาชาติ (2531) ได้กล่าวว่าความมุ่งหมายของโครงการแม่บทหนึ่ง ๆ หรือโครงการหนึ่ง ๆ ก็คือ การเปลี่ยนทรัพยากรต่าง ๆ ให้ตรงกับผลลัพธ์ที่ต้องการ (วัตถุประสงค์) โดยผ่านกิจกรรมหรือขบวนการต่าง ๆ ชุดหนึ่ง ทรัพยากรนั้น ๆ เรียกว่าทรัพยากร (inputs) ส่วนผลลัพธ์นั้นแบ่งออกเป็น 3 ชนิดกว้าง ๆ คือผลลัพธ์ (outputs) ผล (effects) และผลกระทบ (impacts) ผลทั้ง 3 ชนิดนี้เป็นวัตถุประสงค์ระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว ของโครงการ ซึ่งจะได้กล่าวถึงคำนิยามของคำทั้งสี่ดังต่อไปนี้

ทรัพยากร (Inputs) คือ วัสดุเครื่องใช้ต่าง ๆ เงินทุน บริการ กำลังคน เทคโนโลยี หรือทรัพยากรอื่น ๆ ซึ่งใช้เพื่อกิจกรรมหนึ่ง ๆ โดยคาดว่าจะก่อให้เกิดผลลัพธ์ (outputs) และบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการแม่บทหรือโครงการ

ผลลัพธ์ (Outputs) เป็นผลลัพธ์หรือบริการบางอย่างซึ่งคาดว่าจะเกิดขึ้นจากการป้อนทรัพยากร (inputs) เข้าไปในกิจกรรมหนึ่ง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น ตัวอย่างของผลลัพธ์ (ระยะสั้น/เบื้องต้น) ของโครงการพัฒนาชนบทโครงการหนึ่ง คือ

(ก) ผลทางรูปธรรม เช่น ความยาวของถนนหรือคลองชลประทานหรือสถานบริการอนามัย (health facilities) หรือโรงเรียนและ

(ข) การบริการที่จัดให้มีขึ้น เช่น การฝึกอบรมเกษตรกร การจัดหาเงินกู้และการบริการด้านสาธารณสุข

ผล (Effects) เป็นผลที่เกิดจากการใช้ผลลัพธ์ (outputs) ของโครงการ ตัวอย่างเช่น ผลผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งผลผลิตที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากมีระบบชลประทาน การใช้จ่ายมากขึ้น เนื่องจากการจัดการบริการให้เงินกู้และจัดหาบริการใช้บริการทางด้านสาธารณสุขมากขึ้นหรือการมีเด็กเข้าโรงเรียนเพิ่มขึ้นเนื่องจากมีวัสดุอุปกรณ์เพิ่มขึ้นหรือมีการให้บริการที่ดีขึ้น เป็นต้น ผล (effects) ของโครงการมักเริ่มเกิดขึ้นระหว่างที่โครงการกำลังดำเนินการอยู่แต่ผลลัพธ์สูงสุด (full effects) มักจะไม่เกิดขึ้นจนกว่าโครงการนั้น ๆ จะพัฒนาไปเต็มที่แล้ว นั่นคือหลังจากที่โครงการสิ้นสุดลงแล้วสักสองสามปี

ผลกระทบ (Impacts) เป็นผลที่เกิดจากผลของโครงการ (project effects) เป็นผลที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ระยะยาว สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งระดับบุคคล ชุมชน และระดับประเทศ

สำหรับความแตกต่างระหว่าง ผลลัพธ์ (Output) ผล (effect) และผลกระทบ (Impact) นั้นขึ้นอยู่กับลักษณะ ขอบเขตและขนาด และที่สำคัญที่สุด ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์จำเพาะของ โครงการหนึ่ง ๆ

จากความหมายของผลที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ວ່ามีความแตกต่างกัน แต่งานวิจัยในที่นี้จะใช้ผลซึ่งหมายถึง ผลที่เกิดจากการใช้ผลลัพธ์ (Outputs) และเป็นผลลัพธ์สูงสุด (Full effects) ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่โครงการสิ้นสุดลงแล้วสามปี

อย่างไรก็ตามในการฝึกอบรมของโครงการใดก็ตาม สำหรับผู้เข้ารับการอบรมผล

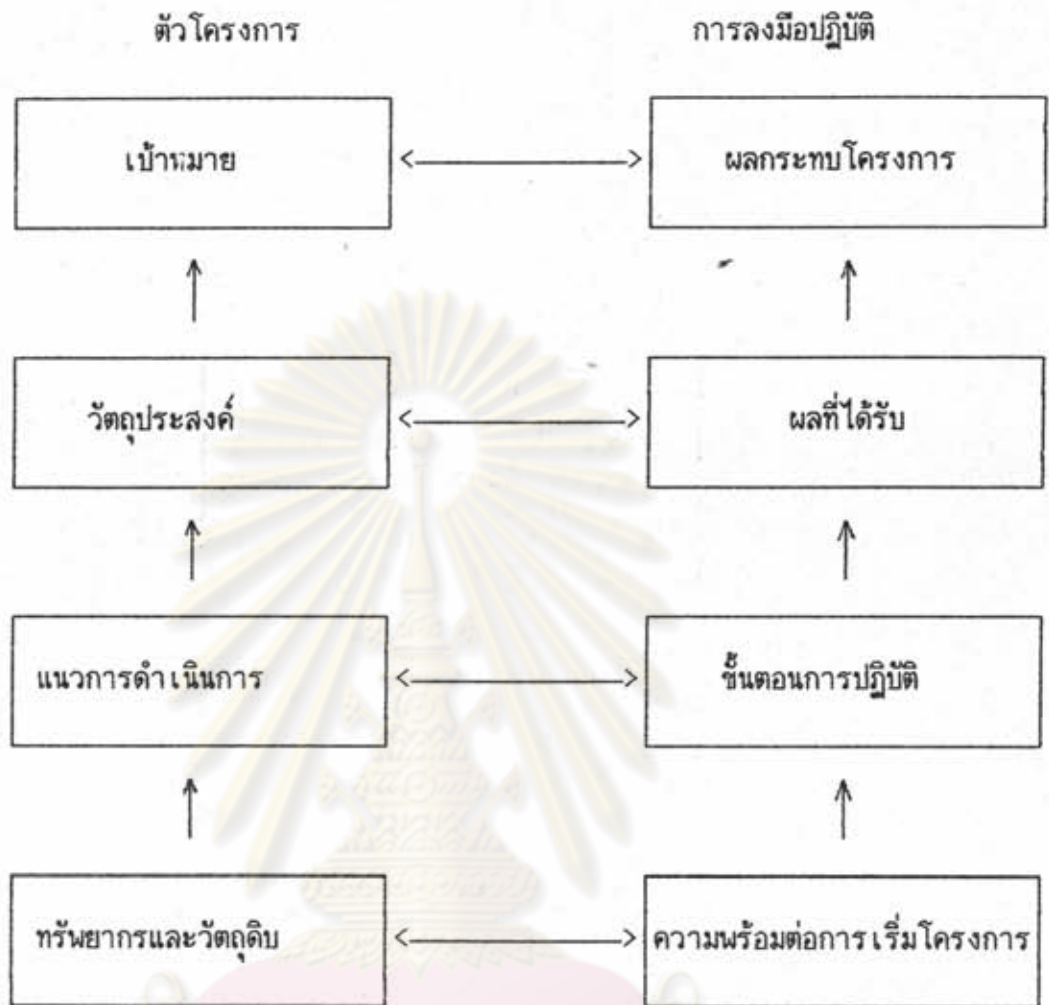
ของการอบรมก็คือการเรียนรู้ (Learning) การเรียนรู้นี้ได้มาโดยผ่านประสบการณ์ของการฝึก
อบรม การเรียนรู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม พฤติกรรมเหล่านั้นนักจิตวิทยาและนักวัด
ผลได้ตกลงกันจำแนกออกเป็น 3 พวก คือ (วิลาค สิงหวิสัย, 2520)

1. พฤติกรรมทางด้านความคิด (Thinking) ได้แก่ความรู้ความเข้าใจความสามารถ
ในการนำไปใช้ ความสามารถในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผล
2. ความรู้สึก (Feeling) เช่นความสนใจ ทศคติ ความเชื่อ คุณค่า ฯลฯ
3. การกระทำ (Acting)

ดังนั้นผลของการฝึกอบรม ถ้าจะมองเฉพาะผู้เข้ารับการฝึกอบรมแล้วก็น่าจะได้แก่การ
เปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมดังกล่าวในตัวของผู้เข้ารับการอบรมที่ยังไม่รู้ก็ได้รู้ที่เข้าใจผิดก็เข้าใจถูก
ต้อง ที่เฉย ๆ ก็สนใจยิ่งขึ้นหรือมีความเชื่อความศรัทธาอย่างแรงกล้าที่ทำได้ก็กลับทำได้แล้ว
คล่องว่องไว เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นผลลัพธ์เปลี่ยนแปลงขึ้นขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้รับเข้ารับการฝึกอบรมซึ่ง
ได้แก่ พื้นความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ความตั้งใจ นอกจากนี้ผลลัพธ์จะดีหรือไม่ ยังขึ้นอยู่กับ
กับการดำเนินงานฝึกอบรม (operations) เช่น วิทยากร เทคนิค วัสดุอุปกรณ์ และผลลัพธ์จะ
เป็นตามวัตถุประสงค์หรือไม่ สามารถตรวจสอบความสมเหตุสมผลได้ (อ้างใน ชลทิพย์
เอี่ยมสำอางค์, 2530) ตามตารางข้อมูลภาพประกอบดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 1 ความสัมพันธ์ตัวโครงการ และการลงมือปฏิบัติ

จากภาพประกอบ กล้องทางด้านซ้ายและขวามือจะมีลักษณะเป็น 4 กลุ่มที่สัมพันธ์กัน ด้านซ้ายมือเป็นการวิเคราะห์ตัวโครงการได้แก่ เป้าหมาย จุดประสงค์เฉพาะ วิธีดำเนินการและ ทรัพยากร ส่วนด้านขวามือประกอบไปด้วยความพร้อมก่อนเริ่มโครงการ ขั้นตอนการปฏิบัติ ผลที่ได้รับ และผลกระทบของโครงการ

ดังนั้นผลของโครงการ จึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผลลัพธ์ (Outputs) ใน ๓ ด้าน คือ พฤติกรรมด้านความคิด (Thinking) ความรู้สึก (Feeling) และการกระทำ (Action) ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

ตอนที่ 2 การฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น

หลักการจัดฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น

ในการจัดฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น เพื่อให้ความรู้แก่เกษตรกรนั้น ได้มีผู้เสนอแนวคิดและหลักการจัดอบรมไว้หลายทาง ดังนี้คือ

สมาน แสงมลิ (2518) และ ฟอสท์ (Faust, 1975) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับหลักการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้นที่ตีเน้นต้องยึดหยุ่นได้ เนื้อหาวิชาจะต้องเกิดประโยชน์แก่เกษตรกรจริง ๆ และต้องศึกษาหาข้อมูลจากเกษตรกรว่าสนใจจะเรียนรู้เรื่องอะไรพิจารณาว่าเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นหรือไม่ แล้วจึงบรรจุเนื้อหาเข้าไปในหลักสูตรที่จัดฝึกอบรมนั้นอย่างเหมาะสม

โกวิท วรนิพนธ์ (2518) ได้ให้ข้อคิดว่าควรบรรจุเนื้อหาเฉพาะเรื่องที่เกษตรกรต้องนำไปใช้ปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนจริง ๆ ความรู้พื้นฐานจะจัดเข้าไปในหลักสูตรไม่ควรให้มากเกินไป เพราะการที่บังคับให้เกษตรกรต้องเข้ารับการฝึกอบรมนาน ๆ นั้น นอกจากจะสิ้นเปลืองงบประมาณแล้ว ยังเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรเบื่อหน่ายและออกจากการฝึกอบรมกลางคัน มานพ กาละดี (2518) ได้ให้ข้อคิดเพิ่มเติมว่าหลักสูตรอบรมวิชาชีพระยะสั้นควรเน้นหนักในเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี

นอกจากนี้ เอทเทอตัน (Atherton, 1975) ได้กล่าวถึงหลักของการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้นว่า หลักสูตรควรสามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของเกษตรกรได้ ดังนั้นควรวางแผน ของหลักสูตรไว้อย่างกว้าง ๆ ให้สามารถดัดแปลงใช้กับการฝึกอบรมเกษตรกรทั่วไปได้ด้วยและ อำนาจ ศิลวัตร (2522) ได้ทำการวิจัยและสรุปแนวทางการจัดหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นไว้ดังนี้

1. ควรมีทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี
2. ควรเพิ่มความรู้อาชีพเพิ่มเติมของเกษตรกรหรือเป็นความรู้ใหม่ ๆ เพื่อนำไปประกอบอาชีพได้
3. สามารถแก้ปัญหาในการประกอบอาชีพระยะยาวได้
4. เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติได้

5. เหมาะสมกับฤดูกาลของสิ่งที่จะทำการฝึกอบรม
 6. ควรจัดตามความต้องการและความสะดวกของผู้เข้ารับการฝึกอบรม
 สำหรับลักษณะของหลักสูตรการฝึกอบรมวิชาชีพเกษตรกรรมระยะสั้นที่ดี กรมสามัญศึกษา
 (อ้างใน สุรพล วรณภักดิ์นิพนธ์, 2529) ได้สรุปลักษณะหลักสูตรอบรมวิชาชีพเกษตรกรรมระยะสั้น
 ที่ดี ดังนี้

1. มาจากความต้องการของเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่
2. สามารถแก้ปัญหาทางด้านเกษตรให้แก่เกษตรกรได้
3. มีความเหมาะสมกับสภาพการเกษตรในปัจจุบัน
4. เหมาะสมกับเวลาและสถานที่
5. มีเนื้อหาสามารถที่จะนำไปปฏิบัติให้บังเกิดผลได้
6. ผู้จัดการฝึกอบรมสามารถที่จะหาวิทยากรมาช่วยบรรยายหรือสาธิตได้สะดวกเมื่อมีความจำเป็น

การฝึกอบรมวิชาชีพเกษตรกรรมในประเทศไทยโดยหน่วยงานต่าง ๆ

ประเทศไทยมีหน่วยงานต่าง ๆ หลายหน่วยงานที่ได้จัดการฝึกอบรมวิชาชีพเกษตรกรรมให้กับเกษตรกร เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร กองส่งเสริมพืชพันธุ์ ได้จัดโครงการฝึกอบรมเกษตรกรเจ้าของสวนยางพาราการสงเคราะห์ปี 2527 เพื่อให้เกษตรกรเจ้าของสวนยางเห็นความสำคัญของการปฏิบัติ บำรุงรักษาสวนยาง เวลาในการฝึกอบรมขึ้นอยู่กับความพร้อมของเกษตรกร แต่ทั้งนี้ต้องไม่น้อยกว่า 12 ชั่วโมง โดยจัดฝึกอบรมขึ้นในท้องถิ่นที่มีสวนยางพาราจากการสงเคราะห์ไม่เกินสองปี (กองส่งเสริมพืชพันธุ์ , 2528)

กรมอาชีวศึกษา กองวิทยาลัยเกษตรกรรม ได้จัดหลักสูตรการฝึกอบรม 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรเกษตรกรรมระยะสั้นประจำที่ และหลักสูตรเกษตรกรรมเคลื่อนที่ให้แก่เกษตรกร หลักสูตรระยะสั้นประจำที่นั้น จัดฝึกอบรมขึ้นในสถาบันการศึกษาในสังกัดใช้เวลาฝึกอบรม ระหว่าง 7-15 วัน แต่อาจยืดหยุ่นได้ขึ้นกับเนื้อหาวิชาที่ฝึกอบรม สำหรับวิชาที่ฝึกอบรมนั้นพิจารณาตามความต้องการของท้องถิ่นเป็นหลัก ส่วนหลักสูตรเกษตรกรรมเคลื่อนที่ใช้เวลาในการฝึกอบรมระหว่าง 1-3 วัน โดยจัดวิทยากรพร้อมอุปกรณ์เพื่อการฝึกอบรมจากวิทยาลัยเกษตรกรรมเข้าไปในหมู่บ้าน

(ส่วนการศึกษาเกษตร , 2522)

สำนักงานส่งเสริมและฝึกอบรม (2518) ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้เปิดอบรมวิชาชีพภาคฤดูร้อนสำหรับประชาชนขึ้นเป็นปีแรก พ.ศ. 2486 และได้เปิดอบรมเรื่อยมาทั้งนี้ เพราะมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เห็นความสำคัญของวิชาชีพทางการเกษตร ซึ่งไปช่วยปรับปรุงงานของประชาชนให้ดีขึ้น เพราะประชาชนจะได้รับความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลาและนอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความคิดริเริ่มในการก่อให้เกิดอาชีพใหม่ขึ้น สำหรับระยะเวลาที่จัดการฝึกอบรมนั้น ได้จัดขึ้นในเดือนเมษายนของทุกปี

นอกจากหน่วยงานดังกล่าวแล้ว ยังมีหน่วยงานที่จัดการศึกษาออกโรงเรียนด้านเกษตร เช่น สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กรมการพัฒนาชุมชน กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป.กลาง) เป็นต้น และสำหรับหน่วยงานของเอกชน เช่น สภาสตรีแห่งชาติ (อ้างใน นัยนา ยิ้มศิริรัตน์, 2531) ได้จัดฝึกอบรมวิชาชีพเกษตรกรรมหลักสูตรระยะสั้น เพื่อเสริมความรู้ในการปรับปรุงความเป็นอยู่ และเศรษฐกิจของครอบครัวเพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน วิชาที่เปิดการฝึกอบรม ได้แก่ วิชาการเพาะปลูกพืช วิชาการเลี้ยงปลา และกุ้ง เป็นต้น การฝึกอบรมดังกล่าวเป็นบริการจัดให้ฟรี โดยไม่เก็บเงินค่าบำรุงจากผู้เข้ารับการฝึกอบรม

สำหรับกรมการศึกษาออกโรงเรียน (2524) ได้จัดให้มีการอบรมวิชาชีพระยะสั้นแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะอาชีพให้แก่ประชาชนตามความสนใจและความต้องการของประชาชน เช่น ช่างซ่อมเครื่องยนต์ ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างตัดผม ช่างวิทยุ เกษตรกรรม และอื่น ๆ โดยใช้ระยะเวลาตั้งแต่ 100 -300 ชั่วโมง ตามความเหมาะสมนอกจากนี้กรมการศึกษาออกโรงเรียนได้ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่กรมส่งเสริมการเกษตร จัดอบรมที่ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนประจำจังหวัด หลักสูตรและรูปแบบการจัดฝึกอบรมนั้น เน้นหนักไปในเรื่องของวิทยาการใหม่ ๆ หรือทบทวนความรู้เก่าที่เกษตรกรเคยทำมาตั้งแต่ดั้งเดิม โดยมีจุดมุ่งหมายหลักในการอบรมก็เพื่อให้เกษตรกรรู้จักคิดเป็น แก้ปัญหาด้วยตนเอง รู้จักถ่ายทอดความรู้ให้กับเพื่อนบ้านอีกด้วย นอกจากนี้การกำหนดกลุ่มเป้าหมายและเนื้อหาของการอบรมยึดถือหลักการเลือกปัญหาของท้องถิ่นนั้นเป็นสำคัญ ระยะเวลาของการอบรมประมาณ 2 สัปดาห์ ผลการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าวมีปัญหบ้างในระยะแรก แต่การดำเนินต่อมาได้ผลดีและเป็น

การช่วยเกษตรกรในด้านการประกอบอาชีพได้มาก (กองบรรณาธิการ, 2522)

การฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น

การฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น เป็นการศึกษาออกโรงเรียนรูปแบบหนึ่งซึ่งช่วยเสริมทักษะในการประกอบอาชีพของประชาชนได้อย่างกว้างขวาง เพราะลักษณะการจัดมีความยืดหยุ่นจัดได้ทุกสภาพการณ์ของสังคม ใช้เวลาเรียนไม่นานเกินไป สามารถฝึกฝนให้มีความรู้ได้ในระยะเวลาสั้น ๆ ทันต่อความต้องการ การฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้นโดยวิธีการศึกษาออกโรงเรียน เป็นยุทธปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการส่งเสริมการประกอบอาชีพและแก้ปัญหาว่างงานได้ (กรมการศึกษาออกโรงเรียน, 2529) การจัดฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้นมีหลายหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินการรวมทั้งกรมการศึกษาออกโรงเรียน

กรมการศึกษาออกโรงเรียนจัดการศึกษาออกโรงเรียนสายอาชีพ 2 ประเภท ตามที่กองแผนงานและวิจัย (2529) ได้กำหนดไว้ดังนี้

1. การจัดวิชาชีพระยะสั้น หลักสูตร 30 - 300 ชั่วโมง จัดในศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด โรงเรียนผู้ใหญ่สายอาชีพ และส่งหน่วยเคลื่อนที่ไปให้บริการในชุมชนชนบทตามความต้องการของประชาชนในชนบทหรือหมู่บ้านห่างไกล
2. การจัดวิชาชีพแบบกลุ่มสนใจ ซึ่งมีความยืดหยุ่นสามารถสนองความต้องการของผู้เรียนภายในระยะเวลาไม่เกิน 30 ชั่วโมง

หลักสูตร จุดมุ่งหมาย และการจัดการเรียนการสอน

กรมการศึกษาออกโรงเรียนได้กำหนดหลักสูตรวิชาชีพเพื่อให้ฝึกอบรมนักศึกษา หรือบุคคลทั่วไปที่มีความประสงค์จะเรียนรู้ เพื่อนำไปประกอบอาชีพหรือนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันและเพื่อให้ผู้เรียนสายสามัญทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษา เพื่อให้มีความรู้ทักษะและเจตคติที่ดีทางวิชาชีพตลอดจนสามารถโอนหน่วยกิตเข้าสมทบกับหน่วยกิตตามโปรแกรมการเรียนสายสามัญได้ การเรียนการสอนหรือการฝึกอบรมเน้นไปในทางปฏิบัติ ลักษณะสำคัญของ

หลักสูตรเป็นหลักสูตรรายวิชา ซึ่งหมายถึงหลักสูตรที่แยกเนื้อหาออกเป็นหมวดหมู่ในตัวเองเฉพาะรายวิชานั้น ๆ และจัดให้รายวิชาเหล่านั้นเชื่อมโยงกับรายวิชาอื่น ๆ จนสามารถเรียนต่อเนื่องกันได้ ผู้เรียนจบเฉพาะรายวิชาใดรายวิชาหนึ่ง ก็จะมีความรู้เฉพาะเรื่องนั้น ๆ ซึ่งอาจจะนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันหรือเสริมอาชีพเดิมให้ดีขึ้น ถ้าต้องการนำไปประกอบอาชีพจะต้องมีความรู้พื้นฐานในวิชาชีพนั้นมานานแล้ว หรือเลือกเรียนวิชาชีพนั้น ๆ หลาย ๆ รายวิชาต่อเนื่องกัน ระยะเวลาเรียนแต่ละวิชาชีพขึ้นอยู่กับความง่ายยากของเนื้อหา ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนเฉพาะส่วนที่ต้องการ เมื่อจบแต่ละรายวิชาแล้วถือว่าเป็นหลักสูตร (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2525)

หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นมี 3 ประเภทวิชา คือ วิชาชีพช่างอุตสาหกรรม คหกรรมและพาณิชยกรรม ประเภทวิชาชีพช่างอุตสาหกรรม ประกอบด้วย วิชาช่างยนต์ ช่างวิทยุ ช่างไฟฟ้า ช่างเชื่อมโลหะ ประเภทวิชาคหกรรม ประกอบด้วย วิชาช่างตัดเสื้อผ้าสตรี ช่างตัดเสื้อผ้าชาย วิชาอาหาร ช่างตัดผมและเสริมสวย ประเภทวิชาพาณิชยกรรม ประกอบด้วย วิชาบัญชี พิมพ์ดีดภาษาไทย พิมพ์ดีดภาษาอังกฤษ วิชาการจัดการ

กล่าวโดยสรุปหลักสูตรการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้นควรเป็นหลักสูตรที่จบในตัวเองโดยใช้ระยะเวลาสั้น ๆ (วินัย สายหงษ์, 2528) และควรเน้นด้านการปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำได้และนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้หลังจบการเรียนไปแล้วอย่างไรก็ดีเพื่อให้หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นอันเป็นหลักสูตรหนึ่ง ที่จะส่งเสริมความเจริญขององคกรและพัฒนาการของผู้เรียนสามารถที่จะตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจ และสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอนี้ ควรอย่างยิ่งที่หลักสูตรดังกล่าวจะต้องเน้นความรู้และทักษะอย่างอื่น นอกเหนือจากทักษะทางอาชีพ เช่น การจัดการตลาดและการรวมกลุ่มหรือการสหกรณ์ไปพร้อม ๆ กันด้วยเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้และทักษะเกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่ครบวงจร ซึ่งเป็นช่องทางไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพจริง ๆ ของตนได้สำหรับจุดมุ่งหมายของการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้นมี ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีในการทำงานอันจะเป็นพื้นฐานเพียงพอแก่การดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ

2. เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะในอาชีพที่ดำเนินอยู่ เป็นการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เป็นแนวทางการพัฒนาตนเองและประเทศชาติโดยส่วนรวม
3. เพื่อส่งเสริมให้สามารถประกอบอาชีพรองจากอาชีพเดิมที่ประกอบอยู่ และให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในอันที่จะเพิ่มพูนรายได้ให้สูงขึ้น
4. เพื่อให้รู้จักตนเอง รู้จักสังคม และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ข้อมูลในการประกอบอาชีพ

ในด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาชีพพระยะสันต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมความต้องการ โดยจัดให้มีการยืดหยุ่นตอบสนองผู้เรียนโดยวิธีการดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2527)

1. การประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ผู้สนใจทราบถึงการเปิดสอนวิชาชีพต่าง ๆ เชิญชวนชักจูงให้มาเข้าร่วมกิจกรรมในการจัดการเรียนการสอนวิชาชีพ
2. การรับสมัคร ผู้ที่สนใจเรียนวิชาชีพสมัครเรียนตามรายวิชาที่มีความสนใจตามระเบียบการของสถานศึกษานั้น
3. ลงทะเบียน เปิดโอกาสให้ได้ตัดสินใจเลือกเรียนวิชาชีพต่าง ๆ ด้วยตนเองตามความสนใจ
4. เรียนทักษะวิชาชีพ การเรียนการสอนเน้นหนักทางด้านภาคปฏิบัติในวิชาชีพด้านต่าง ๆ สำหรับการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ
5. วัดผลและประเมินผล โดยการประเมินผลการเรียน ด้านเวลาเรียนต้องไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของเวลาเรียนทั้งหมด และด้านความสามารถทักษะวิชาชีพต้องมีมากกว่าร้อยละ 60 จึงจะถือว่าสอบได้

นอกจากนี้การจัดการเรียนการสอนวิชาชีพพระยะสันจะสันอาจจัดได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับสภาพองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ ผู้เรียน ครูผู้สอน เวลา สถานที่ เครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างไรก็ดี ในการจัดควรคำนึงถึงผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายเป็นประการสำคัญอันดับแรก สำหรับวิทยากรหรือผู้สอนวิชาชีพของกรมการศึกษานอกโรงเรียนมี 2 ประเภท (กรมวิชาการ, 2531)

1. ประเภทสอนประจำ ได้แก่ ข้าราชการหรือลูกจ้างประจำของศูนย์การศึกษานอก โรงเรียนจังหวัดหรือโรงเรียนผู้ใหญ่สายอาชีพ
2. ประเภทวิทยากร ได้แก่ บุคคลภายนอกที่จ้างมาเป็นครั้งคราว อาจเป็นข้าราชการหรือประชาชนทั่วไปที่มีความรู้ความชำนาญในสาขาวิชาที่นั้น ๆ

การฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้นประเภทต่าง ๆ

ปัจจุบันการจัดการศึกษาออกโรงเรียนด้านอาชีพหลักสูตรระยะสั้น ได้แบ่งออกเป็นหมวดต่าง ๆ คือ (กรมการศึกษาออกโรงเรียน, 2535)

1. หมวดช่างอุตสาหกรรม ได้แก่ ช่างซ่อมจักรยานยนต์ ช่างซ่อมจักรยาน ช่างไฟฟ้า ช่างซ่อมอุปกรณ์ไฟฟ้า ช่างไม้ครุภัณฑ์ ช่างปูน ช่างกลโลหะ ช่างบัดกรี ช่างประปา ลูกรัง ช่างเครื่องทำความเย็น ช่างซ่อมนาฬิกา และช่างทำคอนกรีตบล็อก
2. หมวดช่างคหกรรม ได้แก่ อาหารและโภชนาการ ตัดเย็บเสื้อผ้า เสริมสวย เย็บปักถักร้อย แพ้ทีลี และปักจักร
3. หมวดพาณิชยกรรม ได้แก่ นิพันธ์ติดไทย-อังกฤษ การบัญชีและตัวเลข คอมพิวเตอร์ มีคฤเทศก์ และการตลาดและสหกรณ์
4. หมวดศิลปะและหัตถกรรม ได้แก่ จักสาน ประดิษฐ์ดอกไม้ใบตอง ของชำร่วย สิ่งทอ ดนตรีไทย - สากล ช่างเครื่องหนัง และช่างทำตัวเรือนเครื่องประดับ
5. หมวดเกษตรกรรม ได้แก่ การเพาะเห็ด การเลี้ยงสัตว์ การขยายพันธุ์พืช การปราบศัตรูพืช การเลี้ยงผึ้ง และการทำสวนไม้ดอกไม้ผล

ตอนที่ 3 โครงการศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 เป็นต้นมา โครงการนี้ได้จัดตั้งศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนจังหวัดปราจีนบุรี ขึ้นที่อำเภอสระแก้ว จังหวัดปราจีนบุรี และจัดหน่วยสาขาเคลื่อนที่ออกฝึกอาชีพ แก่ประชาชนในเขตจังหวัดปราจีนบุรี จันทบุรี และตราด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกอบรมวิชาชีพทั้งระยะสั้นและระยะยาว เน้นหนักด้านวิชาการเกษตรและอุตสาหกรรมและศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเทคโนโลยีแบบใหม่ที่เหมาะสมกับชนบทในการพัฒนาอาชีพ เศรษฐกิจและสังคมของ

ประชาชนในชนบท ออกฝึกรอบรมให้กับประชาชนที่ห่างไกลในชนบท ตลอดทั้งคัดเลือกตัวแทนจากชนบทต่าง ๆ เข้ารับการฝึกรอบรมบางสาขาวิชาในศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนจังหวัดปราจีนบุรี โดยมีบทบาทหน้าที่ดังนี้ (ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณจังหวัดปราจีนบุรี, 2534)

1. ฝึกรอบรมวิชาชีพลูกสุตรระยะสั้นให้สอดคล้องกับความจำเป็น ความต้องการและสภาพปัญหาของประชาชน
2. เป็นศูนย์กลางทดลอง สาธิต ส่งเสริมเผยแพร่และปฏิบัติวิชาชีพ และงานอาชีพ การสหกรณ์ และเทคโนโลยีที่เหมาะสม
3. เป็นศูนย์กลางประสานงานการศึกษาออกโรงเรียน ในเขตพื้นที่ตามแผนช่วยเหลือราษฎรไทยบริเวณชายแดน
4. จัดกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียน ในรูปแบบอื่นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคม สำหรับเป้าหมายสำคัญคือ ช่วยแก้ปัญหาความเดือดร้อน เสริมสร้างความมั่นคง และป้องกันการอพยพออกจากถิ่นฐาน โดยให้ราษฎรในพื้นที่ได้มีงานทำเพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดี มีความสุข รู้สึกผูกพันในท้องถิ่นและเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนจังหวัดปราจีนบุรีได้วางแนวทางการดำเนินงาน 4 แนวทาง ดังนี้ (กรมการศึกษาออกโรงเรียน, 2529)

แนวทางการฝึกรอบรม เน้นการฝึกรอบรมทั้งครบวงจรและต่อวงจร ในด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม คหกรรม วิชาชีพทั่วไป เพื่อที่ผู้ผ่านการฝึกรอบรมแล้วสามารถกลับไปเป็นผู้นำและผู้ประกอบการในหมู่บ้านได้

แนวทางการพัฒนา เน้นการศึกษา ค้นคว้า ทดลองวิชาการด้านทักษะอาชีพ โดยเฉพาะด้านการเกษตร เทคโนโลยีที่เหมาะสม การสหกรณ์ เพื่อให้ได้รูปแบบวิธีการที่ง่ายและเหมาะสมต่อสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรในพื้นที่เป้าหมาย

แนวทางการเผยแพร่ เน้นการให้บริการความรู้ด้านอาชีพ ข่าวสารข้อมูล เป็นลักษณะกระจายโอกาสทางการศึกษาและให้การศึกษาต่อเนื่อง ด้วยการออกเอกสารสิ่งพิมพ์บริการ โสตทัศนศึกษาเคลื่อนที่ การกระจายเสียงด้วยหอกระจายข่าวในหมู่บ้าน

แนวทางการประสานงาน เน้นการสนับสนุนและส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางการศึกษา
โรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมไทย โดยร่วมมือกับหน่วยงานรัฐและ
เอกชนในพื้นที่

กิจกรรมการฝึกอบรม

สำหรับลักษณะการฝึกทักษะอาชีพของศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดน
จังหวัดปราจีนบุรี ได้แบ่งกิจกรรมออกเป็น 3 รูปแบบ ประกอบด้วย

1. การจัดการศึกษาประเภททักษะอาชีพให้กับประชาชนในพื้นที่ โดยรับส่งวิทยากรและ
เครื่องมืออุปกรณ์จัดฝึกอาชีพตามความต้องการของประชาชน

2. การจัดการศึกษาประเภททักษะอาชีพให้กับประชาชนประจำที่ โดยจัดภายในศูนย์ฝึก
และพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนจังหวัดปราจีนบุรีมีวิชาอาชีพให้เลือกหลากหลายให้สมัคร
เรียนได้ตามความสนใจ

3. การจัดการศึกษาประเภททักษะอาชีพทางการเกษตร โดยคัดเลือกประชาชน
ตามพื้นที่ชายแดน 3 จังหวัด คือ ปราจีนบุรี จันทบุรี และ ตราด เข้ารับการอบรมตามโครงการ
เกษตรครบวงจร

กิจกรรมทั้ง 3 รูปแบบดังกล่าว มีการฝึกอบรมแตกต่างกันไป คือ

รูปแบบที่ 1 เป็นการฝึกอบรมทักษะอาชีพ โดยเปิดบริการวิชาชีพระยะสั้น 100 - 200
ชั่วโมง ในรูปของชั้นเรียนนอกศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณ
ชายแดนจังหวัดปราจีนบุรี และในรูปของกลุ่มสนใจวิชาชีพหลักสูตร 1 - 30
ชั่วโมง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและเพื่อเป็นอาชีพเสริม

รูปแบบที่ 2 เป็นการฝึกอบรมทักษะอาชีพ โดยเปิดบริการวิชาชีพระยะสั้น 100 - 400
ชั่วโมง เฉพาะชั้นเรียนภายในศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชาย
แดนจังหวัดปราจีนบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อเป็น
อาชีพเสริมและเพื่อประกอบอาชีพอิสระ

รูปแบบที่ 3 เป็นการฝึกอบรมวิชาชีพหลักสูตรเกษตรครบวงจรหลักสูตร 648 ชั่วโมง ซึ่งมุ่งเน้นในการสร้างแกนนำด้านเกษตรสมัยใหม่ในหมู่บ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้รับความรู้ด้านเกษตรกรรมอย่างถูกต้อง มีความรักและผูกพันในอาชีพเกษตรกรรม สามารถพึ่งพาตนเองได้ และไม่ละทิ้งถิ่นฐานที่อยู่ (ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนจังหวัดปราจีนบุรี, 2533)

สำหรับการฝึกอบรมวิชาชีพหลักสูตรเกษตรครบวงจรนี้ แตกต่างจากการฝึกอบรมวิชาชีพเกษตรกรรมทั่วไปกล่าวคือ

1. ในด้านวิธีการคัดเลือกผู้เข้ารับการอบรมเกษตรครบวงจร ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนจังหวัดปราจีนบุรี ร่วมกับองค์กรท้องถิ่นหรือคณะกรรมการ หมู่บ้านพิจารณาคัดเลือกเกษตรกรชาย-หญิง อายุระหว่าง 18-35 ปี ซึ่งมีที่ทำการเกษตรเป็นของตนเอง ในหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่เป้าหมายและเป็นผู้มีความรู้ อ่านออกเขียนได้รวมทั้งผ่านความเห็นชอบจากผู้ปกครอง สำหรับผู้ที่อาศัยอยู่กับผู้ปกครองหรือยังไม่บรรลุนิติภาวะ
 2. ด้านหลักสูตร หลักสูตรเกษตรครบวงจร เน้นด้านการเกษตรแผนใหม่ การทำเกษตรแบบผสมผสาน การพึ่งพาตนเอง และการจัดหลักสูตรเพื่อเป็นอาชีพรองจากการเกษตรซึ่งประกอบด้วยหมวดวิชาพืช หมวดวิชาสัตว์ หมวดวิชาประมง หมวดวิชาเกษตรประยุกต์ หมวดวิชาสร้างเสริมประสบการณ์และหมวดวิชากิจกรรมเสริมหลักสูตร
 3. ด้านการจัดฝึกอบรม ผู้เข้ารับการอบรมตามหลักสูตรเกษตรครบวงจรจะต้องพักอยู่ร่วมกันและทำกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาการอบรม 4 เดือน ภายในหอพักนักศึกษาเกษตรครบวงจรของศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนจังหวัดปราจีนบุรี
- สภาพพื้นที่รับผิดชอบ

พื้นที่เป้าหมายที่ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนจังหวัดปราจีนบุรีรับผิดชอบได้แก่ อำเภอที่อยู่ติดชายแดนไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดปราจีนบุรี คือ อำเภอนาพระยา อำเภอลองหาด อำเภอรัษฎประเทศ และอำเภอใกล้เคียง ซึ่งได้แก่ อำเภอนาดี อำเภอ

วัฒนานคร อำเภอวังน้ำเย็น อำเภอสระแก้ว อำเภอกบินทร์บุรี ในเขตจังหวัดจันทบุรี ได้แก่ อำเภอที่อยู่ติดชายแดนไทย-กัมพูชา คือ อำเภอโป่งน้ำร้อน อำเภอสอยดาวและในเขตจังหวัดตราด ได้แก่อำเภอที่อยู่ติดชายแดนไทย-กัมพูชา คือ อำเภอบ่อไร่ อำเภอคลองใหญ่ ในที่นี้จะขอกล่าวถึงพื้นที่ที่อยู่ติดบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา ทั้ง 3 จังหวัด 7 อำเภอ ซึ่งได้แก่ อำเภออรัญประเทศ อำเภอคลองหาด อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี อำเภอโป่งน้ำร้อน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี และอำเภอบ่อไร่ อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด พอเป็นสังเขปดังนี้

อำเภออรัญประเทศ

ตั้งเป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ. 2499 มีพื้นที่ 821,265 ตารางกิโลเมตร แบ่งเป็น 12 ตำบล 92 หมู่บ้าน จำนวนประชากร 70,518 คน (กรมการปกครอง, 2534) ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอตาพระยา ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอคลองหาด ทิศตะวันออกติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอวัฒนานครและอำเภอคลองหาด สภาพพื้นที่เป็นที่ราบค่อนข้างแห้งแล้งและขาดน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค

นอกจากนี้ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การไม่มีภูเขา แม่น้ำ ลำคลอง เป็นเส้นแบ่งกับเขตแดนที่แน่ชัด

อำเภอตาพระยา

ตั้งเป็นอำเภอเมื่อปี พ.ศ. 2506 มีพื้นที่ประมาณ 1,082,052 ตารางกิโลเมตร (กรมการปกครอง, 2534) ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ และอำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา ทิศใต้ติดต่อกับอำเภออรัญประเทศ ทิศตะวันออกติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตยและทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอวัฒนานคร ลักษณะพื้นที่เป็นรูปสามเหลี่ยมเป็นที่ราบระหว่างหุบเขา มีภูเขาและป่าไม้ไม่มากนัก ค่อนข้างแห้งแล้ง ฝนไม่ตก พื้นดินเป็นดินทรายไม่เหมาะแก่การทำเกษตร ประชากรในอำเภอตาพระยามีอาชีพในการทำนาเป็นอาชีพหลัก แต่เนื่องจากพื้นที่เป็นดินทรายทำให้ไม่ค่อยได้ผลอย่างเต็มที่

อำเภอคลองหาด

อำเภอคลองหาดแยกออกมาจากอำเภอวัฒนานคร เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2528 มีพื้นที่ 417,082 ตารางกิโลเมตร แบ่งเป็น 6 ตำบล ดังนี้ ตำบลคลองหาด ตำบลขี้มดตะนอย ตำบลไทยอุดม ตำบลไทรเดี่ยว ตำบลเบญจขจร และตำบลคลองไก่อี้น มี 45 หมู่บ้าน ประชากร 33,187 คน (กรมการปกครอง, 2534) อยู่ห่างจากตัวจังหวัดปราจีนบุรีประมาณ 165 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ข้างเคียงดังนี้คือ ทิศเหนือติดต่อกับตำบลท่าเกวียน อำเภอวัฒนานคร ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ และประเทศสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย และทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอวังน้ำเย็น

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบ ป่าโปร่ง สลับภูเขาเล็ก ๆ อยู่กระจัดกระจายมีภูเขาใหญ่ ๆ ที่สำคัญทางด้านยุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นแนวสกัดกั้นการรุกรานของกำลังภายนอกประเทศ เช่น เขาตาง็อก เขากกม่วง เขาเลื่อม เขาช่องแคบ เป็นต้น สภาพพื้นที่ลาดต่ำจากทิศเหนือไปทางทิศใต้

ราษฎรส่วนใหญ่ของอำเภอคลองหาดมีฐานะค่อนข้างยากจนและอพยพมาจากภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลักส่วนใหญ่จะทำไร่ข้าวโพดประมาณร้อยละ 90 และทำนาบ้างเล็กน้อย

อำเภอโป่งน้ำร้อน

มีเนื้อที่ทั้งหมด 813.5 ตารางกิโลเมตร หรือ 508,437.5 ไร่ พื้นที่เป็นที่ราบสลับภูเขา (ป่า 35% ภูเขา 12% ลุ่มน้ำ 3% ที่ราบสูง 20% ที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์และที่ถือครองมือเปล่า 30%) ด้านทิศตะวันตกเป็นภูเขา ด้านทิศตะวันออกเป็นที่ราบสลับที่สูงและสลับภูเขาจนจรดประเทศสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย พื้นที่ไม่เหมาะสำหรับการทำนา มีคลองด้านเป็นแนวยาวประมาณ 20 กิโลเมตร ตอนใต้มีเขาพนมคอสวยเป็นแนวเขต ด้านบนเป็นเขาตาง็อกตลอดแนวยาว 80 กิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับเขตอำเภอสอยดาวทิศใต้ติดต่อกับเขตอำเภอขลุง ทิศตะวันตกติดต่อกับเขตอำเภอมะขามและอำเภอท่าใหม่ ทิศตะวันออกติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย แบ่งการปกครองเป็น 4 ตำบล ดังนี้ ตำบลโป่งน้ำร้อน ตำบลทับไทร ตำบลหนองตาคงและตำบลเทพนิมิต มี 36 หมู่บ้าน จำนวนประชากร 28,075 คน ประชากรส่วน

ใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีปัญหาด้านแหล่งน้ำ และไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ทำกิน (สำนักงานศึกษาธิการอำเภอโป่งน้ำร้อน, 2534)

อำเภอสอยดาว

อำเภอสอยดาวแบ่งการปกครองออกเป็น 5 ตำบล 41 หมู่บ้าน ประชากร 50,459 คน (กรมการปกครอง, 2534) ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง อ้อย ปัญหาที่สำคัญได้แก่อาชีพและรายได้ไม่แน่นอน อันเนื่องมาจากการผลิตและราคาตลาด นอกจากนี้ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการบริโภคและการเกษตร ตลอดจนปัญหาการบุกรุกป่าสงวนเพื่อจับจองที่ดินทำไร่ของราษฎร อำเภอสอยดาวมีพื้นที่ทั้งหมด 770,948 ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอวังน้ำเย็น อำเภอคลองหาด จังหวัดปราจีนบุรี ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ทิศตะวันออกติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐกัมพูชา ประชาธิปไตย และทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอท่าใหม่ อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี (จังหวัดจันทบุรี, 2528)

อำเภอบ่อไร่

ตั้งเป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ. 2524 มีพื้นที่ 689.8 ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย และอำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอเขาสมิง และอำเภอเมือง จังหวัดตราด ทิศตะวันออกติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐกัมพูชา ประชาธิปไตยโดยมีเทือกเขาบรรทัดเป็นพื้นที่แบ่งเขตแดนและทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าสลับเขา มีที่ราบและทุ่งโล่ง ใช้ในการเกษตรกรรมได้บ้างแต่ไม่มากนัก พื้นที่เชิงเขาบรรทัดติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตยเป็นเทือกเขาและป่าทึบ มีระยะทางยาวประมาณ 54 กิโลเมตร ปัจจุบันได้ถูกทำลายลงมาก เนื่องจากการขุดหาแร่พลอยของราษฎร ที่ดินทั้งหมดของอำเภอบ่อไร่กว่าร้อยละ 90 ไม่เหมาะแก่การเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามในพื้นที่ที่มีลำคลองธรรมชาติและห้วยหนอง ราษฎรก็สามารถทำการเพาะปลูกได้ผลบ้าง (กองปฏิบัติการ, 2534) อำเภอบ่อไร่แบ่งการปกครองเป็น 5 ตำบล 30 หมู่บ้าน จำนวนครัวเรือน 9,583 ครัว ประชากร 39,605 คน ประชากรส่วนใหญ่ทำสวนผลไม้ และขุดแร่หา

พลอย มีการทำนาเป็นส่วนน้อย (กรมการปกครอง, 2534)

อำเภอคลองใหญ่

ตั้งเป็นอำเภอเมื่อปี พ.ศ. 2502 มีเนื้อที่ 50.20 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตตั้งนี้ ทิศเหนือติดต่อกับตำบลแหลมกลัด อำเภอเมืองตราด ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอไทย ทิศตะวันออกติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย โดยมีเทือกเขาบรรทัดเป็นเส้นกั้นเขตแดนมีหลักเขตแดนที่ 71 และ 72 เป็นเครื่องหมาย ทิศตะวันตกติดต่อกับทะเลเขตอำเภอแหลมงอบ ลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบริมทะเลและที่ราบเชิงเขา มีพื้นดินเป็นดินปนทราย และหินปนทราย ส่วนที่สำคัญคือ "คลองใหญ่" ซึ่งกว้าง 30 เมตร ยาวประมาณ 250 เมตรลึก 2 เมตร มีผลผลิตที่ได้จากทะเลและแร่ธาตุสำคัญคือทรายแก้วหรือแร่วิลลิกัน (กองปฏิบัติการ, 2534) อำเภอคลองใหญ่มี 3 ตำบล 14 หมู่บ้าน ดังนี้ ตำบลไม้รูด 5 หมู่บ้าน ตำบลคลองใหญ่ 5 หมู่บ้าน และตำบลหาดเล็ก 4 หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน 13,403 คน (กรมการปกครอง, 2534) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวน ทำนาเพียงเล็กน้อย

หมู่บ้านเป้าหมาย

หมู่บ้านเป้าหมายซึ่งโครงการศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา รับผิดชอบได้แก่ หมู่บ้านชายแดนที่อยู่ในโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน (ปชด.) หมู่บ้านในโครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) หมู่บ้านในโครงการพระราชดำริ และหมู่บ้านใกล้เคียงในพื้นที่ปกติ ในที่นี้จะขอนำเสนอเฉพาะหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน และหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง จำนวน 2 หมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงในพื้นที่ปกติจำนวน 1 หมู่บ้าน คือ

1. บ้านคลองไก่อ่เถื่อน หมู่ที่ 5 ตำบลไทยอุดม อำเภอคลองหาด จังหวัดปราจีนบุรี
2. บ้านหนองไผ่ หมู่ที่ 5 ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี

เนื่องจากทั้ง 2 หมู่บ้านอยู่ในพื้นที่ที่เป็นเป้าหมายหลักของโครงการศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา และเป็นทั้งหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน (ปชด.) และหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) นอกจากนี้ยังมีผู้เชี่ยวชาญการฝึกอบรมวิชาจากศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนจังหวัดปราจีนบุรีและอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก

3. บ้านคำเจริญ หมู่ที่ 10 ตำบลท่าเกษม อำเภอ สระแก้ว จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นหมู่บ้านปกติ ที่มีผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนจังหวัดเป็นจำนวนมาก และประชาชนในหมู่บ้านมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาอาชีพต่าง ๆ ซึ่งศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนจังหวัดปราจีนบุรี ดำเนินการมาตลอด เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ชิดกับที่ตั้งของศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนจังหวัดปราจีนบุรี

บ้านคลองไก่อีถือน

สถานภูมิศาสตร์

บ้านคลองไก่อีถือน หมู่ที่ 5 ตั้งอยู่ใน ตำบลไทยอุดม อำเภอคลองหาด จังหวัดปราจีนบุรี อยู่ห่างจากตัวอำเภอเป็นระยะทาง 14 กิโลเมตร ทางเข้าหมู่บ้านจากถนนใหญ่ ถึงหมู่บ้านเป็นถนนลูกรัง ยาว 2 กิโลเมตร บ้านคลองไก่อีถือนหมู่ที่ 5 มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับบ้านคลองไก่อีถือน หมู่ที่ 1 ทิศใต้ติดต่อกับบ้านคลองเจริญหมู่ที่ 4 ตำบลคลองไก่อีถือน ทิศตะวันออกติดต่อกับบ้านเขาหิน ตำบลคลองหาด ทิศตะวันตกติดต่อกับบ้านพรหมนิมิตร์ ตำบลไทยอุดม

สภาพทั่วไป

บ้านคลองไก่อีถือน หมู่ที่ 5 มีเนื้อที่ประมาณ 6,400 ไร่ มีประชากรจำนวน 572 คน เป็นชาย 294 คน เป็นหญิง 278 คน จำนวนหลังคาเรือน 124 หลังคาเรือนสภาพบ้านเรือนโดยทั่วไป เป็นบ้านหลังคามุงด้วยสังกะสีมีบางส่วนที่หลังคามุงด้วยจากหรือหญ้าคา และบางบ้านเป็นคอนกรีต ในหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้แล้วเกือบทุกหลังคา อาชีพหลักของประชาชน คือ การทำไร่ข้าวโพด อาชีพรอง คือ ทำนาและรับจ้าง มีโรงเรียน 1 แห่ง ชื่อโรงเรียนคลองไก่อีถือน เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภายในหมู่บ้านมีสำนักสงฆ์คลองไก่อีถือนเป็นที่รวมในการบำเพ็ญบุญและทำกิจกรรมทางศาสนา ด้านสาธารณสุขมีสถานเฝ้าระวังอนามัยคอยบริการบ้านคลองไก่อีถือน เป็นหมู่บ้านศูนย์สาธารณสุข และมีล้วนทุกหลังคาเรือน สำหรับการคมนาคมติดต่อกับตัวจังหวัดจะมีรถโดยสารผ่านตรงปากทางเข้าหมู่บ้าน เป็นประจำทุก 30 นาที ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 3 ชั่วโมง ปัญหาในหมู่บ้านได้แก่ ปัญหาแหล่งน้ำกินและน้ำใช้ ปัญหาการประกอบอาชีพและมิงานทำ ปัญหาความรู้ในการใช้ยา ปัญหาในการทำการเกษตรในฤดูแล้ง ปัญหาที่ทำกิน

ไม่เพียงพอ (จากการสัมภาษณ์ นางชัชวราณ อยู่เอี่ยม เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน บ้านคลองไถ่เถื่อน หมู่ที่ 5 เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2535)

บ้านหนองไผ่

สถานภูมิศาสตร์

บ้านหนองไผ่ หมู่ที่ 5 ตั้งอยู่ในตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี อยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 4 กิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับบ้านปางกลาง หมู่ที่ 2 ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านแก้วเพชรพลอย หมู่ที่ 8 ทิศตะวันออกติดต่อกับบ้านปางกลางหมู่ที่ 2 ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านป่าของหมู่ที่ 6

สภาพทั่วไป

บ้านหนองไผ่ หมู่ที่ 5 มีเนื้อที่ 2,025 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบเนิน น้ำท่วมไม่ถึง มีจำนวนประชากร 548 คน เป็นชาย 250 คน หญิง 298 คน จำนวนหลังคาเรือน 90 หลังคา เรือน สภาพบ้านเรือน แตกต่างกันมากทั้งบ้านหลังคามุงจาก ลังกะสีและเป็นบ้านคอนกรีตแต่โดยทั่วไปจะเป็นบ้าน 2 ชั้น ใต้ถุนโล่ง อาชีพหลัก คือการทำนา โดยมีพื้นที่นาเฉลี่ยครัวเรือนละ 30 ไร่ อาชีพรอง คือการทำไร่มันสำปะหลัง เลี้ยงสัตว์ เช่น ควาย ไก่ เป็ด และหมูตามลำดับ มีโรงเรียนกองทัพบกอุทิศหนองไผ่เป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ในหมู่บ้านไม่มีวัด การไปทำบุญหรือบำเพ็ญกิจกรรมทางศาสนา ชาวบ้านจะไปที่วัดตาพระยา ซึ่งอยู่ห่างไป 4 กิโลเมตร และไม่มีรถประจำทางผ่าน ชาวบ้านหนองไผ่มีกอพยพไปหางานทำ ในช่วงฤดูแล้งโดยไปทำงานในกรุงเทพเป็นจำนวนถึง 40 % ถ้าหากปีไหนมีฝนดี ก็จะกลับมา ทำ ไร่ ทำนา แต่ถ้าฝนไม่ตกตามฤดูกาลก็ละทิ้งถิ่นไป อย่างไรก็ตามชาวบ้านหนองไผ่ได้มีการรวมตัว และร่วมมือกันอย่างดี ในการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ เป็นต้น ภายในหมู่บ้านแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 8 คุ่ม คือ 1. คุ่มรวมใจก้าวหน้า 2. คุ่มพรชัย 3. คุ่ม ร่วมคิด 4. คุ่มเร่รังวัดพัฒนา 5. คุ่มร่วมใจ 6. คุ่มสามัคคี 7. คุ่มเพื่่อมุ่งพัฒนา 8. คุ่มโพธิ์ทอง ปัญหาที่สำคัญของหมู่บ้านเรียงตามลำดับดังนี้ 1. ปัญหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร 2. ปัญหา ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ 3. ปัญหาระดับการศึกษาต่ำ 4. ปัญหาการย้ายถิ่น 5. ปัญหาชาติที่ ดินทำกิน (จากการสัมภาษณ์ นายวิไล เงินสมบัติ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านหนองไผ่ หมู่ที่ 5 เมื่อวันที่

ที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2535)

บ้านคำเจริญ

สภาพภูมิศาสตร์

บ้านคำเจริญ หมู่ที่ 10 ตั้งอยู่ในตำบลท่าเกษม อำเภอสระแก้ว จังหวัดปราจีนบุรี อยู่ห่างจากตัวอำเภอเป็นระยะทาง 8 กิโลเมตร หมู่บ้านอยู่ติดถนนใหญ่สายสระแก้ว-อรัญประเทศ และมีถนนลูกรังแยกเข้าไปในหมู่บ้าน เป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร ทิศเหนือติดต่อกับกองพันทหารราบที่ 1 กรมทหารราบที่ 12 รักษาพระองค์ ทิศใต้ติดต่อกับบ้านเขาฉกรรจ์ ตำบลเขาฉกรรจ์ ทิศตะวันออกติดต่อกัน บ้านท่าเกษม หมู่ที่ 2 ทิศตะวันตกติดต่อกับบ้านหนองนกเขา หมู่ที่ 3 สภาพทั่วไป

บ้านคำเจริญ หมู่ที่ 10 มีเนื้อที่ 3,227 ไร่ มีจำนวนประชากร 338 คน เป็นชาย 155 คน หญิง 183 คน จำนวนหลังคาเรือน 66 หลังคาเรือน สภาพบ้านเรือนโดยทั่วไปเป็นบ้านหลังคามุงด้วยสังกะสี มุงด้วยจาก และบ้านคอนกรีต ในหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้ทุกหลังคาและส่วนมากมีโทรทัศน์ อาชีพหลัก คือ ทำนา ทำไร่ อาชีพรอง คือ ปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู วัว ควาย ไม่มีโรงเรียนและวัดประจำหมู่บ้านแต่มีโรงเรียนที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน คือ โรงเรียนวัดหนองนกเขา และวัดหนองกะพ้อ ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ห่างประมาณ 4 กิโลเมตร ชาวบ้านคำเจริญส่วนมากเป็นผู้ที่ขยันทำกิน มักมีอาชีพเสริมหรืออาชีพรองในช่วงหลังฤดูการเก็บเกี่ยว เช่น การทำหลอดไฟ การทำไม้กวาด สำหรับการปกครองและการบริหารหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครองและฝ่ายป้องกัน คณะกรรมการหมู่บ้านประกอบด้วย 4 ฝ่าย ดังนี้ ฝ่ายการคลัง ฝ่ายรักษาความสงบ ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายศึกษาและวัฒนธรรม ปัญหาในหมู่บ้าน ได้แก่ ปัญหาขาดแหล่งน้ำ ปัญหาความยากจน ปัญหาความแห้งแล้ง (จากการสัมภาษณ์ ผู้ใหญ่แก้ว เบ้าคำภา ผู้ใหญ่บ้าน บ้านชาติเจริญ หมู่ที่ 10 เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2535)

ตอนที่ 4. แนวคิดและทฤษฎีผลของโครงการศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนไทย

-กัมพูชา

4.1 ด้านการประกอบอาชีพและเพิ่มพูนรายได้

การจัดการศึกษานอกระบบเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการจัดการศึกษานอกระบบด้านอาชีพ เพราะจะช่วยขจัดความยากจนการเพิ่มผลผลิตและรายได้ซึ่งในการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น นอกจากสามารถจัดให้ประชาชนในชนบทได้รับ ความรู้ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตและใช้ในชีวิตประจำวันแล้วอาจเป็นการเสริมรายได้อีกทางหนึ่งด้วย เช่นการเสริมสวຍ ការតັດເຍື່ອນເລື່ອນຜ້າ ការຈັກສານ ការເພາະເຫີດ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนในชนบทได้มีอาชีพ ทั้งอาชีพหลักและอาชีพรองที่เสริมรายได้และลดรายจ่ายตลอดเวลา (สุนทร สุนันท์ชัย, 2525)

จึงอาจกล่าวได้ว่า การศึกษานอกโรงเรียนสามารถพัฒนาเศรษฐกิจให้กับประชาชนในชนบทได้ โดยการประกอบอาชีพและเพิ่มพูนรายได้

ยิวัดน์ วุฒิเมธี (2527) เสนอว่าเครื่องชี้วัดในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจจะพิจารณาในด้านต่อไปนี้ ผลผลิตต่อไร่ ราคาผลผลิตต่อหน่วย รายได้ของครอบครัว รายได้ต่อหัว จำนวนเงินออม สภาพการทำงาน ชนิดและจำนวนของเครื่องใช้ในครอบครัวและแนวโน้มการยอมรับเทคโนโลยี ในการประกอบอาชีพ

ชลทิศย์ เอี่ยมสำอางค์ (2530) ได้ส่งแบบสอบถามให้ผู้รู้และผู้มีประสบการณ์การจัดการศึกษานอกโรงเรียน กำหนดเกณฑ์การประเมินในลักษณะที่ควรจะเป็นหรือสิ่งที่ประชาชนผู้รับบริการจากโครงการและกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนควรได้รับผลกระทบในด้านเศรษฐกิจ โดยใช้หลักและเทคนิคการวิเคราะห์แบบเดลฟาย ซึ่งตัววัดผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของผลผลิตและรายได้จากการประกอบอาชีพ การลดลงของรายจ่ายที่ต้องใช้ในชีวิตรประจำวัน การมีรายได้เป็นตัวเงิน การรู้จักช่องทางในการประกอบอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ ความเข้าใจระบบการตลาดและการจัดการในการประกอบอาชีพ และการประกอบอาชีพรองในยามว่างหรือในฤดูแล้ง เพื่อเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายของตนเอง

จากแนวคิดของข้อค้นพบข้างต้น ผู้วิจัยจึงนำตัวแปรด้านการฝึกอบรมวิชาชีพซึ่งเป็นกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียนประเภทหนึ่งจะส่งผลต่อการประกอบอาชีพและเพิ่มพูนรายได้

4.2 ด้านความผูกพันในท้องถิ่น

ในการดูผลด้านความผูกพันในท้องถิ่นนี้ ตามหลักของวิชาสังคมวิทยา ถือว่ามนุษย์ทุกคนย่อมจะต้องเข้าร่วมอยู่ในสังคมได้ในรูปใดก็รูปหนึ่ง ไม่สามารถมีชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้นทุก ๆ อย่างตั้งแต่เกิดจนตายย่อมจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสังคมทั้งนั้น คนเราจะคิดจะพูดหรือจะมีปฏิกริยา โน้มเอียงไปในทางใดก็ย่อมขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสังคมเป็นใหญ่

ในสังคมนั้น ๆ อาจจะประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบทางสังคม (Social Organization) หลายรูปแบบด้วยกัน กล่าวคือ นับตั้งแต่ครอบครัวก็ถือว่าเป็นองค์การทางสังคมแบบหนึ่ง มนุษย์เราย่อมจะเจริญเติบโตและมีชีวิตเจริญพัฒนาขึ้นภายใต้อิทธิพลของหน่วยสังคมเหล่านี้ (Parker and Anderson, 1952) ซึ่งหากพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว ท้องถิ่นหรือชุมชนที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ย่อมจะเป็นองค์การทางสังคม (Social Organization) ที่มีอิทธิพลต่อบุคคลนั้น ๆ อยู่ไม่น้อยในขณะที่เดียวกันก็ย่อมเป็นไปได้ว่าบุคคลนั้น ๆ จะมีความรู้สึกนึกคิดเช่นไรต่อองค์การนั้น ๆ ก็ย่อมขึ้นอยู่กับความผูกพันที่เขามีอยู่ต่อองค์การด้วยถ้าหากมีความรู้สึกที่ดี ก็ย่อมจะผูกพันกับองค์การแน่นแฟ้นขึ้นถ้าหากต่อต้านก็อาจจะทำให้ความผูกพันที่มีต่อองค์การหย่อนคลาย หรือหมดสิ้นไป

สำหรับความหมายของความผูกพันนี้มีความหมายแตกต่างกันไปตามแต่ละคนที่ให้ความหมายไว้ แต่ในที่นี้จะขอให้ความหมายความผูกพันที่มีต่อองค์การ ซึ่งใกล้เคียงกับความผูกพันในงานวิจัยนี้ ความหมายของความผูกพันแบ่งได้เป็น 2 แนวทาง ดังนี้ (ว่าที่ ร.ต.ต. เชิดชัย คงวัฒนกุล, 2530) ความหมายแรก จุดเน้นความผูกพันที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (Commitment Related Behaviors) ตัวอย่างเช่น การไปปรากฏตัวตามเวลาที่กำหนด ซึ่งถือว่าเป็นความผูกพันแบบเป็นทางการ มองเห็นได้อย่างเด่นชัด ความหมายที่สอง ความผูกพันในแง่ของเจตคติ (Attitude) ซึ่งหมายถึงเจตคติต่อองค์การที่เชื่อมหรือผูกมัดลักษณะของบุคคลต่อ

องค์การนั้น เช่น ความศรัทธาและการยอมรับอย่างแรงกล้าในเป้าหมายและค่านิยมขององค์การ ความเต็มใจที่จะใช้วิจารณ์และความสามารถอย่างเต็มที่ให้กับองค์การ และความภักดีที่จะทำงานให้องค์การตลอดไป หรือการแสดงถึงความสัมพันธ์กับองค์การที่มีพลัง ซึ่งแต่ละคนเต็มใจ ที่จะอุทิศบางสิ่งบางอย่างในตัวเอง เพื่อช่วยให้องค์การมีความเจริญก้าวหน้า ดังนั้นความผูกพันไม่เพียงแต่ จะทราบได้จากการแสดงออกทางความเชื่อถือและความเห็นของแต่ละบุคคลเท่านั้น แต่ยังทราบ ได้จากการกระทำของบุคคลนั้นด้วย

บุญสิน จตุรพฤษ (2509) ได้ศึกษาเรื่องกำลังขวัญในการปฏิบัติงานของครูเทศบาล นครกรุงเทพฯ โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างครูที่โอนมาจากกระทรวงศึกษาธิการกับครูที่เทศบาล นครกรุงเทพฯ รับ โดยตรงพบว่าความผูกพันของครูที่โอนมาจากกระทรวงศึกษาธิการที่มีต่อเทศบาล นครกรุงเทพฯ ไม่แตกต่างจากครูที่เทศบาลนครกรุงเทพฯ รับโดยตรง โดยได้พิจารณาตัวแปรด้าน ความตั้งใจของครูที่จะทำงานอยู่กับเทศบาลนครกรุงเทพฯ ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับฐานะทางสังคม ของครูที่โอนมาที่มีอยู่ต่อเทศบาลนครกรุงเทพฯ ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับฐานะเศรษฐกิจที่ได้รับจาก การเป็นครูเทศบาลนครกรุงเทพฯ และความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ หรือการดำเนินงาน เกี่ยวกับการศึกษาของเทศบาลนครกรุงเทพฯ และงานวิจัยของ บัวพันธ์ พรรดกิง และคณะ (2532) ได้ระบุว่าความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง (Sense of Belonging) คือความรู้สึกว่าตนเอง ผูกพันแน่นเกี่ยวข้องกับหรือเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมในการดำรงชีพ โดยเฉพาะความรู้สึกผูกพัน กับชุมชนท้องถิ่น จะทำให้เกิดลักษณะกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมพัฒนาในทางตรงข้าม ถ้าแยกห่าง (Isolation) ก็จะถอยหนีหรือปฏิเสธ

4.3 ด้านการศึกษาต่อเนื่อง

การศึกษาต่อเนื่องเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นกระบวนการตลอดชีวิต (Life-Long) ดังที่จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักการศึกษาผู้มีชื่อเสียงในด้านการศึกษาผู้ใหญ่ ได้กล่าวไว้ว่า จุดจบการศึกษานั้นไม่มี จะมีแต่การเพิ่มพูนการศึกษาขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น จึงไม่มีผู้ใดจะคงความรู้ให้ทันสมัยได้ตลอดไป โดยไม่มีการศึกษาต่อเนื่อง เพราะการศึกษาต่อเนื่องเป็น การส่งเสริมความรู้ ความสามารถของบุคคล ให้ทันต่อความก้าวหน้าทางวิชาการ เทคโนโลยี

และความเปลี่ยนแปลงของสังคม และเป็นการช่วยให้ผู้ประกอบวิชาชีพต่าง ๆ ได้รับความสำเร็จในการพัฒนาตนเอง ทั้งในด้านการทำงานและดำรงชีวิต (Noragh, 1977) การศึกษาต่อเนื่องจึงเกิดได้ทุกระดับ ไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นว่าจะมีระดับพื้นฐานการศึกษาที่ได้รับจากโรงเรียน ในระดับต่ำสุดหรือไม่

เบนเนท (Bennet, ม.ป.บ.) กล่าวว่าการศึกษาต่อเนื่อง (Continuing Education) เป็นขบวนการของการใช้ ความคิด เจตคติ ทักษะ และความรู้ที่เหมาะสมที่เป็นประโยชน์สำหรับช่วยให้แต่ละบุคคลปรับปรุงระดับความพอใจ และความสุขให้อยู่ร่วมในชุมชนหรือสังคมใหญ่ได้เป็นอย่างดี และยังเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ไม่ต้องการเข้าในระบบชั้นเรียน และการสอบไม่เป็นตัวกระตุ้นสำคัญ เพื่อให้เกิดความร่วมมือ จะเห็นได้ว่าการศึกษาต่อเนื่องนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของประชาชนดังความหมายที่ อุนตา แนคูน (2523) ได้อภิปรายว่า การศึกษาต่อเนื่องเป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นสำหรับประชาชนที่ได้รับการศึกษาแล้วระดับใดระดับหนึ่ง หรือในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง และจัดกิจกรรมการศึกษาให้บุคคลนั้นสามารถศึกษาต่อเนื่อง ได้ตามแนวปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิตและสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่แบบต่อเนื่อง (Continuing Adult Education) จะเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนผู้ใหญ่ที่จบระดับใดระดับหนึ่ง หรือมีความรู้พื้นฐานมาแล้ว การศึกษาในระดับนี้จะป็นระดับที่สูงขึ้นไปหรือต่อจากชั้นที่ได้เรียนมาแล้ว (วิชชุดา หุ่นวิไล, 2532) นอกจากนี้ การศึกษาต่อเนื่องยังหมายถึง การศึกษาที่ผู้เรียนต้องการพัฒนาศักยภาพหรือศึกษาแก้ปัญหาส่วนตัว ปัญหาสถาบัน ปัญหาของชุมชน ตลอดจนการให้บริการผู้ใหญ่ในชุมชนด้วย หรือการขยายโอกาสสำหรับการอ่าน การศึกษาการฝึกฝนแก่เยาวชน และผู้ใหญ่ที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาในโรงเรียนหรือสถาบันปกติ ได้มีโอกาสศึกษาได้ครบหลักสูตรตั้งแต่ระดับโรงเรียนธรรมดาถึงมหาวิทยาลัย (อ้างใน ศุภร ศรีแสน, 2527) และนักการศึกษาผู้ใหญ่อีกท่านหนึ่ง เบลคลีย์ (Blakely, 1978) ให้ทัศนะว่า การศึกษาต่อเนื่องนั้นคล้ายการศึกษาผู้ใหญ่แต่มีความหมายกว้างกว่า และเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self - Learning)

ประเภทของการศึกษาต่อเนื่อง การศึกษาต่อเนื่อง แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ (อ้างในพิมพ์พรรณ รังสิกรรณม, 2526)

1. การศึกษาต่อเนื่องแบบเป็นทางการ (Formal Continuing Education) ได้แก่ การเข้ารับการศึกษาคือ หรืออบรมในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัย วิทยาลัย และสถาบันหรือสมาคม เพื่อเพิ่มวุฒิและให้ได้มาซึ่งปริญญา วุฒิบัตร หรือประกาศนียบัตร เป็นต้น
2. การศึกษาต่อเนื่องแบบไม่เป็นทางการ (Informal Continuing Education) ได้แก่ การศึกษาเพิ่มพูนความรู้ใหม่ ๆ ด้วยตนเอง เช่น การเข้าร่วมประชุมสัมมนาทางวิชาการ การฝึกอบรม การศึกษาดูงานภายในประเทศและต่างประเทศ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจากการอ่านตำรา และบทความทางวิชาการ การเป็นบรรณาธิการในการจัดพิมพ์วารสาร การเป็นสมาชิกของสมาคมใดสมาคมหนึ่ง หรือการทำวิจัยเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นต้น

จากแนวคิดและความหมายของการศึกษาต่อเนื่องที่นักการศึกษาทั้งหมด ที่ได้กล่าวมานี้ อาจสรุปได้ว่า การศึกษาต่อเนื่องเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ ตลอดเวลาภายหลังจากที่ได้รับการศึกษามาแล้วระดับระดับหนึ่ง เพื่อช่วยพัฒนาศักยภาพในการดำรงชีวิตของบุคคลได้อย่างเหมาะสม

4.4 ด้านการเป็นผู้นำและเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชน

เชปปีน (Chapin, 1972) ได้กล่าวถึงลักษณะที่จะเป็นเครื่องชี้ถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนทางสังคม โดยดูจากลักษณะต่าง ๆ ที่แสดงออก คือ การเป็นสมาชิกกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ การบริจาคเงินทอง วัสดุ สิ่งของ สละเวลา แรงงาน การเป็นสมาชิกของคณะกรรมการและการเป็นผู้อำนวยการในการจัดกิจกรรม

เจมส์ คีตส์ บีนทง (2527) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้านตามที่หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนจัดขึ้น และชาวบ้านเป็นผู้เสนอโดยมีการเข้าร่วมหลายระดับ เช่น การเข้าร่วมฟังเฉย ๆ ฟังและออกความคิดเห็น ตลอดจนร่วมในการวางแผน และผู้เข้าร่วมมีตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ และชาวบ้านทั่วไป

รีดเดอร์ (Reader อ่างใน กรรณิกา ชมดี, 2524) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่าการมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการปะทะสังสรรทางสังคม ซึ่งรวมทั้ง การมีส่วนร่วมของตัวเอง บุคคลและการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

ส่วน นัคน์ บุณยรัตพันธ์ (2517) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องมีขึ้น โดยตลอด ตั้งแต่ขั้นการวางแผนโครงการ การเสียสละกำลังแรงงาน วัสดุ กำลังเงินหรือ ทรัพยากรใดที่มีอยู่ในชุมชนนั้น

จากการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่าในการมีส่วนร่วมนั้น พฤติกรรมสำคัญที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยร่วมฟัง ร่วมเป็นสมาชิก ร่วมแรงงานหรือร่วมกำลังทรัพย์

สุนทรี ศรีปรัชญากุล (2521) ได้กล่าวถึงการเป็นผู้นำดังนี้ การที่บุคคลใดจะมีลักษณะของการเป็นผู้นำนั้น หมายความว่าบุคคลนั้นต้องมีอิทธิพลเหนือกว่าคนอื่นในด้านที่จะโน้มน้าวให้ คล้อยตามได้และปัจจัยที่สนับสนุนให้มีลักษณะความเป็นผู้นำที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะ ของความเชื่อมั่นในตนเองและความรู้จักรับผิดชอบเป็นปัจจัยสำคัญที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาความเป็น ผู้นำซึ่งลักษณะพฤติกรรมดังกล่าวจะพิจารณาในแง่

ก. ความเชื่อมั่นในตนเอง

- การแสดงความสามารถ
- การมีความคิดริเริ่ม
- การมีความคิดอิสระในการตัดสินใจ
- การมีความสามารถในการเข้ากับคนอื่น
- การมีความเอื้ออารีต่อผู้อื่น รู้จักการให้และการรับ
- การรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

ข. ความรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัว

- มีความเป็นระเบียบรอบคอบ
- มีความซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลาและไว้วางใจได้

- มีความรับผิดชอบต่อตนเองในด้านการเงิน การงานและการเรียน
- รู้จักรักษาระเบียบวินัยและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ข้อบังคับ
- มีความตั้งใจ ซынหมั่นเพียรในการเรียน ตลอดทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ
- รู้จักดูแลรักษาของส่วนรวม และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
- ช่วยเหลืองานของครอบครัว และส่วนรวมด้วยความเต็มใจ

จากงานวิจัยของรุทธ์ กล่อมขุ่ม, สุนทร โคตรบรรเทา (2527) เรื่องปัจจัยที่กระตุ้นให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการพัฒนาชุมชนในเขตชนบทยากจน โดยศึกษาเฉพาะกรณี หมู่บ้านดีเด่น ปีพุทธศักราช 2526 ของจังหวัดอุดรดิตถ์ พบว่าปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมดังต่อไปนี้

- การพัฒนาจิตใจประชาชนที่เหมาะสม
- การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ
- โครงการส่งเสริมอาชีพและเศรษฐกิจในหมู่บ้าน

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ บัวพันธ์ พรรคทิง และคณะ (2532) พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาของชาวบ้านด้านตัวแปรภาวะวิสัย ได้แก่ระดับการพัฒนาของชุมชน ระดับรายได้ การถือครองที่ดิน อาชีพ มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาของชาวบ้านอย่างมีนัยสำคัญ

และสุนทร ศรีปรัชญากุล (2521) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเป็นผู้นำของเยาวชน ได้แก่การเข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์เยาวชนมีแนวโน้มในการพัฒนาความเป็นผู้นำมากกว่าเยาวชนที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมศูนย์เยาวชน โดยปัจจัยด้านการศึกษา สถานะเศรษฐกิจ การเป็นบุตรคนโตจะช่วยเสริมให้เยาวชนได้พัฒนาลักษณะความเป็นผู้นำมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้จากการศึกษาของ สร้อยสุดา บัวสวัสดิ์ (2529) เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังของสมาชิกชุมชนเกษตรในอนาคตแห่งประเทศไทย องค์ประกอบด้านโรงเรียนและสภาพ

การดำเนินงานของชุมชนกับลักษณะความเป็นผู้นำของสมาชิกชุมชน พบว่าตัวแปรทำนายสำคัญของ ลักษณะความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย ของสมาชิกชุมชนเกษตรกรประเทศไทย ได้แก่ ระดับผลการ เรียนเฉลี่ยของสมาชิก การมีที่ดินถือครองของผู้ปกครองการมีผลงานแข่งขันทักษะสิ่งเหล่านี้จะส่ง ผลต่อความมั่นใจในตนเองของสมาชิก และส่งผลต่อการเป็นผู้นำ

จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำตัวแปรด้านการฝึกอบรมวิชาชีพ จะส่งผลต่อการ เป็นผู้นำและ เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชน

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับผลของ โครงการศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทย บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา ผู้วิจัยพบว่า ไม่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยตรงแต่มีงานวิจัยที่มีลักษณะ คล้ายคลึง ดังต่อไปนี้

ในปี พ.ศ. 2519 อัมพร เขียนเลิศศิริ ได้ศึกษาลักษณะแรงงานและการเปลี่ยนแปลง เศรษฐกิจและสังคมของ เขาชนในเขตชนบทไทย โดยศึกษาเขาชนซึ่งสำเร็จการฝึกอบรม วิชาชีพจากศูนย์พัฒนาอาชีพตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี และศูนย์พัฒนาอาชีพ ตำบลชำผักแพว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ผลการศึกษาพบว่า เขาชนที่ผ่านการฝึกอบรม วิชาชีพทั้งหมดมีลักษณะการใช้แรงงาน และสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลง ไปจากเดิมก่อนที่ ได้เข้ารับการฝึกอบรมกล่าวคือ การใช้แรงงานเกษตรกรรมน้อยลง การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน มากขึ้น ผลผลิตและรายได้เพิ่มขึ้น และความสัมพันธ์ระหว่างเขาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐมีมากขึ้น ส่วนกรมการพัฒนาชุมชน โดยกองวิจัยและประเมินผล (2528) ได้วิจัยเรื่องการศึกษาปัจจัยที่มี ผลต่อเนื่องจากการฝึกอาชีพเขาชนระยะยาวของศูนย์เขาชนตำบล โดยมุ่งศึกษาถึงปัจจัยบาง ประการที่ทำให้เขาชนนำความรู้จากการฝึกอบรมอาชีพเขาชนไปใช้ประโยชน์หรือนำไปประกอบ อาชีพและหาแนวทางในการส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่องของสมาชิกศูนย์เขาชน หลังจากผ่านการฝึก อบรมอาชีพเขาชนมาแล้วพบว่า สมาชิกศูนย์เขาชนมีกิจกรรมต่อเนื่องไม่มากนัก (ร้อยละ 37.4) เนื่องจากขาดเงินทุนสนับสนุนหรือขาดตลาดรับซื้อ ความรู้ที่ฝึกอาชีพไม่มีความชำนาญเพียงพอ

ประกอบอาชีพเดิมที่พ่อแม่ได้กระทำดีกว่า ขาดการติดตามผลอย่างต่อเนื่องจากเจ้าหน้าที่ และเยาวชนเป็นวัยที่ต้องเคลื่อนไหวอยู่เสมอ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการทำให้สมาชิกศูนย์เยาวชนกระทำกิจกรรมต่อเนื่อง ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของศูนย์เยาวชน การสนับสนุนจากผู้นำ การเป็นผู้นำ ความคาดหวังในประโยชน์ที่ได้รับจากการฝึกอบรม ความเชื่อในวิชาชีพและข้อผูกพันกับศูนย์เยาวชน

สำนักงานปลัดกระทรวง (2529) กระทรวงศึกษาธิการ ได้สรุปผลการสัมมนาการวิจัยเพื่อเสนอแนะนโยบายแผนงานและโครงการ ด้านการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพโดยได้นำผลงานวิจัยของนายกฤตกร กล่อมจิตและคณะ ซึ่งศึกษาเปรียบเทียบการปฏิบัติกิจกรรมต่อเนื่องของนักศึกษาที่สำเร็จวิชาชีพในศูนย์และนอกศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่ามีความมั่นใจที่จะนำวิชาชีพที่เรียนไปใช้ประโยชน์และประกอบอาชีพของนักศึกษาในและนอกศูนย์ไม่ต่างกัน คือ มีความมั่นใจพอประมาณ ความสามารถในการนำวิชาชีพที่เรียนไปใช้ประโยชน์ทั้งอาชีพหลัก และอาชีพรองมีอัตราส่วนแตกต่างกันและผลการนำวิชาชีพที่เรียนแล้วไปใช้ เหตุผลไม่ต่างกัน คือ ประหยัดรายจ่ายและรายได้เพิ่มขึ้นปานกลาง

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลของโครงการการศึกษาออกโรงเรียนด้านอาชีพในลักษณะที่เป็นผลกระทบดังนี้

จากการศึกษาผลกระทบของโครงการพัฒนาสตรีอาเซียน ในช่วงปี พ.ศ. 2524-2526 (สถาบันประชากรศาสตร์, 2528) โดยการสอบถามความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในการบริหารงานโครงการพัฒนาสตรีอาเซียน จังหวัดอุบลราชธานี เกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการและผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น พบว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสตรีและชุมชนภายหลังที่ได้มีกิจกรรมโครงการพัฒนาสตรีอาเซียน เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นตามลำดับดังนี้

- 1.ฐานะการเงินของหมู่บ้าน
2. ความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน

3. การติดต่อกับบุคคลภายนอก
4. การรักษาความสะอาดของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย
5. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนบ้าน
6. การใช้เวลาว่างหลังฤดูการทำนาให้เป็นประโยชน์

ยุทธนา ปิยจันทร์ (2531) ได้ศึกษาความคิดเห็นของเยาวชนที่มีต่อกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพัฒนาอาชีพของงานพัฒนาชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็น ผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคม และความต้องการและความสนใจของเยาวชนที่มีต่อกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อพัฒนาอาชีพของงานพัฒนาชุมชน 5 โครงการ คือ โครงการตัดเย็บเสื้อผ้า จักสาน เพาะเห็ด ช่างซ่อมเครื่องยนต์และช่างเสริมสวย ซึ่งพบว่าในด้านผลกระทบนั้น ก่อนการฝึกอบรมเยาวชน (อายุ 18-25 ปี) มีความคิดเห็นต่อโครงการตัดเย็บเสื้อผ้า จักสาน เพาะเห็ด และช่างเสริมสวยในระดับน้อยและหลังการฝึกอบรมเยาวชนมีความคิดเห็น (ต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจและสังคม) ในระดับมากส่วนโครงการช่างซ่อมเครื่องยนต์ เยาวชนโดยมีส่วนร่วมความคิดเห็นก่อนการฝึกอบรมระดับปานกลาง และหลังการฝึกอบรมในระดับปานกลาง

ดาริน กิจามระ (2529) ได้ศึกษาผลกระทบของการฝึกอบรมอาชีพเยาวชนต่อการตัดสินใจประกอบอาชีพโดยศึกษากรณีศูนย์ฝึกอาชีพเยาวชนแบบผสมผสาน อำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี พบว่าในช่วงก่อนการอบรมเยาวชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่หลังการฝึกอบรมแล้วกลับมีจำนวนเยาวชน ที่ตัดสินใจประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดลง ภูมิหลังทางด้านการศึกษาและเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเยาวชนในทางลบกล่าว คือ เยาวชนที่มีการศึกษาต่ำและมีเศรษฐกิจยากจนมักตัดสินใจประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากกว่าเยาวชนที่มีการศึกษาสูงและมีเศรษฐกิจพอมีพอกิน นอกจากนี้ยังพบว่าการดำเนินการฝึกอบรม มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเยาวชนในทางบวก กล่าว คือ ความรู้ความเข้าใจในการฝึกอบรม การให้สินเชื่อ ความมุ่งหวังในการเข้าอบรม และทัศนคติต่ออาชีพและศูนย์ฝึกอาชีพเยาวชนแบบผสมผสาน มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจประกอบอาชีพ

เกษตรกรรมของเยาวชน

และในปีเดียวกันนี้ ลีลี โกคัยยานนท์ วรารณ ศุภจรรยา และคณะ (2529) ได้ศึกษาถึงผลกระทบของกิจกรรมเพิ่มพูนรายได้ของสตรี และเยาวชนของกรมการพัฒนาชุมชน กิจกรรมดังกล่าวซึ่งมี 4 ขั้นตอนด้วยกัน คือ ขั้นตอนที่ 1 ให้ความรู้เรื่องการพัฒนาเด็ก ขั้นตอนที่ 2 ฝึกอบรมด้านบัญชีการตลาด การออมทรัพย์สินสหกรณ์ ขั้นตอนที่ 3 ฝึกอบรมนอกสถานที่ในด้านกิจกรรมอาชีพ เช่น ทอผ้า ทอเสื่อกก เพาะเห็ด และขั้นตอนที่ 4 ฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้เฉพาะกิจกรรมเพื่อให้เกิดความชำนาญในสาขาอาชีพนั้นและประกอบอาชีพได้จะส่งผลทำให้เด็กมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และกิจกรรมเพิ่มรายได้จะเป็นประโยชน์อย่างน้อยก็ต่อครอบครัวของสตรีเอง โดยเฉพาะรายได้นั้นย่อมนำมาซึ่งการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ด้านโภชนาการและสิ่งแวดล้อมอันมีผลต่อสุขภาพอนามัย ครอบครัวและชุมชนนอกจากนี้ผลการดำเนินกิจกรรมจะช่วยพัฒนาความเชื่อมั่นตนเอง ทักษะในการตัดสินใจ การพัฒนาความคิด ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชนต่อไปด้วย

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัย การติดตามผลการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น ดังนี้

ประภาค ช่างชัยรัตน์ (2522) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การติดตามผลเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นที่จัดโดยวิทยาลัยเกษตรกรรมบุรีรัมย์ พบว่า เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจในวิชาสวนผักและวิชาการทำนาในระดับสามารถทำให้อูได้วิชาเพาะเห็ดระดับอธิบายได้ สำหรับวิธีการสอนของวิทยากรที่เกษตรกรชอบมากที่สุดคือ วิธีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเปิดโอกาสให้ซักถาม เช่นเดียวกับเริ่ม สงคง (2524) ซึ่งได้ติดตามผลผู้ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นวิชาชีพเกษตรกรรมของวิทยาลัยเกษตรกรรมนครศรีธรรมราช พบว่าผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในระดับทำได้อสมควร ระยะเวลาในการฝึกอบรมส่วนใหญ่เห็นว่า 5 วันที่ยัดให้ฝึกอบรมนั้นพอ เหมาะสมดีแล้ว เมื่อได้รับความรู้ใหม่ ๆ จากการฝึกอบรมไปแล้วส่วนมากกำลังคิดจะปฏิบัติตามหลักวิชาแผนใหม่เหล่านี้และมีบางส่วนได้ปฏิบัติตามกันไปบ้างแล้ว และในปีเดียวกันนี้เองกองแผนงานและวิจัย (2524) กรมการศึกษาออกรโรงเรียนได้ร่วมกับศูนย์การศึกษาออกรโรงเรียนจังหวัด จัดทำโครงการติดตามผลประเมินผลการอบรม

เกษตรกรเพื่อต้องการทราบผลการดำเนินงานที่ผ่านมาว่า ผลของการอบรมได้ก่อให้เกิดผลต่อ
 เนื่องด้านพัฒนาอาชีพหรือไม่และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนากลุ่มหรือ
 ชุมชนในท้องถิ่นของตนเองมากน้อยเพียงใด ซึ่งพบว่า ผู้ผ่านการอบรมจำนวนมากสามารถนำ
 ความรู้ไปใช้ประโยชน์เพิ่มผลผลิตทางการเกษตร และได้มีการถ่ายทอดความรู้ต่อไปให้กับ
 ประชาชนที่ไม่ได้เข้ารับการอบรม ผู้ผ่านการอบรมเห็นความสำคัญในการรวมกลุ่มเพื่อประกอบกิจ
 กรรมมากขึ้น โดยเฉพาะการเข้าร่วมกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มปลูกผักสวนครัว และมีการเปลี่ยนแปลง
 พฤติกรรมโดยจำนวนผู้เคยขอคำแนะนำด้านอาชีพเพิ่มมากกว่าผู้ไม่เคย ซึ่งเป็นการยืนยันว่า
 ได้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้ผ่านการอบรม คือการรู้จักแสวงหาแหล่งความรู้ ขอ
 ความช่วยเหลือเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ กิจกรรมที่ผู้ผ่านการอบรมปฏิบัติเพิ่มขึ้น คือ แนะนำความรู้ทาง
 การเกษตรและประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ

ยังมีงานวิจัยของ ชำรง แสงอรุณ (2526) ซึ่งได้ติดตามผลการฝึกอบรมวิชาชีพ
 เกษตรกรรมหลักสูตรระยะสั้นของวิทยาลัยเกษตรกรรมสงขลาพบว่า เกษตรกรที่เข้ารับการอบรม
 ส่วนมากจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หรือเทียบเท่า ไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการฝึกอบรมความรู้
 ทางเกษตรมาก่อน เกษตรกรส่วนมากเมื่อผ่านการฝึกอบรมแล้วสามารถนำความรู้จากการฝึกอบรม
 ไปใช้ในการปฏิบัติเพื่อพัฒนาอาชีพการเกษตรของตนเองให้ดีขึ้น และมีความต้องการที่จะเข้ารับ
 การฝึกอบรมวิชาชีพเกษตรกรรมเพิ่มเติมอีก

กองแผนงานและวิจัยกรมการศึกษาออกโรงเรียน ได้วิจัยติดตามผลนักศึกษาวิชาชีพหลัก
 สูตรระยะสั้นในโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่พบว่า วิชาช่างตัดเสื้อมีผู้เข้าเรียนมากที่สุด
 และช่างโลหะมีผู้เข้าเรียนน้อยที่สุด มีการนำวิชาที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันมากที่สุด และ
 รองมาคือการประกอบอาชีพ (สำนักงานปลัดกระทรวง, 2529)

สรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ว่า

1. ภายหลังจากเข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพแล้ว ผู้สำเร็จการฝึกการฝึกอบรมมีการ
 เปลี่ยนแปลงการใช้แรงงานและอาชีพโดยส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดลงนอกจากนี้ยังมีผล
 ผลิตและรายได้เพิ่มขึ้น

2. ผลของการจัดฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น ผู้ผ่านการฝึกอบรมสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันมากที่สุด รองลงมาคือการประกอบอาชีพและจากการนำไปใช้ได้ช่วยประหยัดรายจ่าย และมีรายได้เพิ่มขึ้นปานกลาง

3. ผลของการฝึกอบรมวิชาชีพเกษตรกรรมระยะสั้น ผู้ผ่านการฝึกอบรมสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาอาชีพเกษตรของตนให้ดีขึ้น ส่วนมากจะปฏิบัติตามหลักวิชาแผนใหม่ มีความต้องการที่จะเข้ารับการอบรมเพิ่มมากขึ้น และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการแสวงหาความรู้และขอความช่วยเหลือเพิ่มขึ้น

4. ผลกระทบโครงการการศึกษาออกโรงเรียนด้านอาชีพ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในทางที่พึงประสงค์ เช่น การมีรายได้เพิ่มขึ้น การกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาการถ่ายทอดและแสวงหาความรู้ และในทางไม่พึงประสงค์ เช่น การเคลื่อนย้ายแรงงาน การประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดลง และผลบางด้านยังแตกต่างกันตามโครงการวิชาชีพที่อบรม

ตอนที่ 6 กรอบความคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ผลของโครงการศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา ผู้วิจัยให้ความหมาย ผลของคณะทำงานย่อยเรื่องการติดตามงานและประเมินผลคณะทำงาน เรื่องการพัฒนาชนบทภายใต้คณะกรรมการบริหารเพื่อการประสานงานพัฒนาชนบทแห่งองค์การสหประชาชาติ (2531) ซึ่งกล่าวว่า ผล (Effects) เป็นผลที่เกิดจากการใช้ผลลัพธ์ (Outputs) ของโครงการและเป็นผลลัพธ์สูงสุด (Full Effects) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อโครงการสิ้นสุดลงแล้ว 2-3 ปี และศึกษาความเปลี่ยนแปลงของผลลัพธ์ (Outputs) ตามแนวคิดของนักจิตวิทยา และนักวัดผล (วิลเลียม ลิงหวีลีย์, 2520) คือ พฤติกรรมด้านความคิด (Thinking) ความรู้สึก (Feeling) และการกระทำ (Acting) โดยการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของผลลัพธ์ (Outputs) นี้ ผู้วิจัยใช้หลักการติดตามผลของอาชวัน วายวานนท์ (2510) ซึ่งกล่าวถึงการติดตามผลว่าเป็นการศึกษาผลของการฝึกอบรม ที่จัดว่าตรงกับวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมนั้น ๆ และสอดคล้องกันเป็นที่น่าพอใจหรือไม่ ซึ่งวัตถุประสงค์ของโครงการศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา ได้แก่ 1. การประกอบอาชีพและเพิ่มพูนรายได้ 2. ความผูกพันในท้องถิ่น 3. การศึกษาต่อเนื่อง 4. การเป็นผู้นำและเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

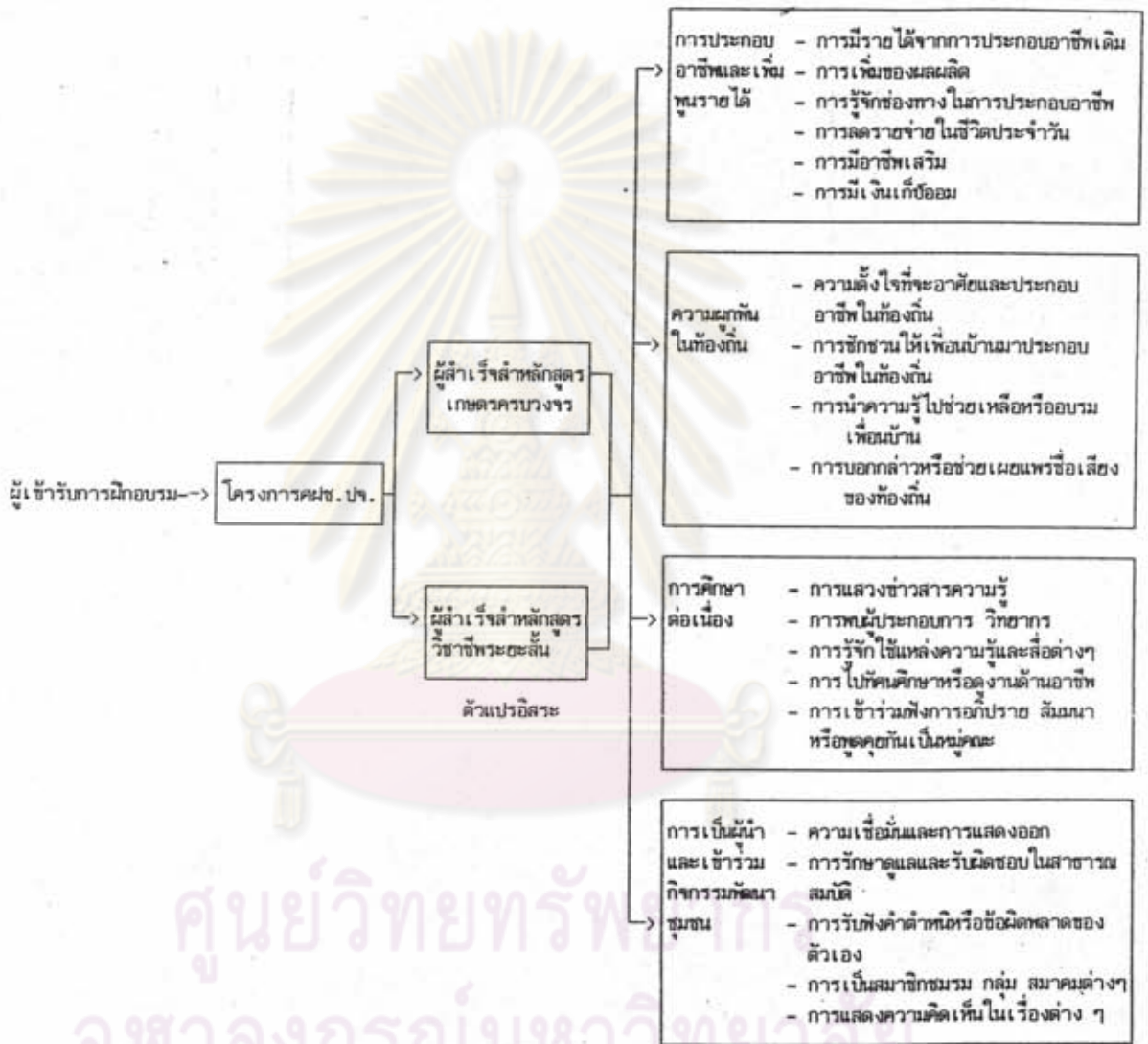
ชุมชน ซึ่งหลายข้อสอดคล้องกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตหรือความจำเป็นพื้นฐาน 8 ประการ (จปฐ.8)

นอกจากนี้ จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคลของฮิวจ์สและฮิวจ์ส (Hughes and Hughes อ้างใน สุโท เจริญสุข, 2523) ผู้วิจัยจึงนำมาตั้งสมมุติฐานว่า ผลของโครงการศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา ระหว่างผู้สำเร็จหลักสูตรเกษตรครบวงจร และหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้น แตกต่างกันใน 4 ด้านดังกล่าว ส่วนการตั้งขอบเขตของตัวแปรทั้ง 4 นี้ ผู้วิจัยนำมาจากทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

และจากการศึกษา แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ ความกรอบความคิดดังนี้

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การประกอบอาชีพและเพิ่มพูนรายได้

- การมีรายได้จากการประกอบอาชีพเดิม
- การเพิ่มของผลผลิต
- การรู้จักช่องทางในการประกอบอาชีพ
- การลดรายจ่ายในชีวิตประจำวัน
- การมีอาชีพเสริม
- การมีเงินเก็บออม

ความผูกพันในท้องถิ่น

- ความตั้งใจที่จะอาศัยและประกอบอาชีพในท้องถิ่น
- การชักชวนให้เพื่อนบ้านมาประกอบอาชีพในท้องถิ่น
- การนำความรู้ไปช่วยเหลือหรืออบรมเพื่อนบ้าน
- การบอกกล่าวหรือช่วยเผยแพร่ชื่อเสียงของท้องถิ่น

การศึกษาต่อเนื่อง

- การแสวงหาข่าวสารความรู้
- การพัฒนาประกอบการ วิชาการ
- การรู้จักใช้แหล่งความรู้และสื่อต่างๆ
- การไปทัศนศึกษาหรือดูงานด้านอาชีพ
- การเข้าร่วมฟังการอภิปราย สัมมนา หรือพูดคุยกันเป็นชมุ่คณะ

การเป็นผู้นำและเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชน

- ความเชื่อมั่นและการแสดงออก
- การรักษาดูแลและรับผิดชอบในสาธารณกิจกรรรมพัฒนา
- การรับฟังคำตำหนิหรือข้อผิดพลาดของตัวเอง
- การเป็นสมาชิกชมรม กลุ่ม สมาคมต่างๆ
- การแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ

ตัวแปรตาม

แผนภูมิที่ 2 กรอบความคิดในการวิจัย

ศูนย์วิทยพักรัง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย